

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ.

наша СЛОВА.pdf

Пяты год выдання

№ 28 (237) 30 верасня 2026 г.

XXXIII Дзень беларускага пісьменства

Роўна год назад, у першыя выхадныя верасня, Ліда прымала ў сябе Дзень беларускай пісьменнасці. Сёлета галоўнай літаратурнай сталіцай сталі Касцюковічы. Сюды з'ехаліся паэты, пісьменнікі, выдаўцы і, вядома ж, чытачы з розных куткоў Беларусі.

Галоўнымі тэмамі свята сталі Год беларускай жанчыны, 85-я ўгодкі пачатку Вялікай Айчыннай вайны, юбілеі беларускіх класікаў літаратуры і пяцігодка якасці. Дарэчы, гэтыя тэмы былі абыграны не толькі ў паэтычнай і музычнай формах, але і ў гастронамічнай, турыстычнай і нават архітэктурнай.

Касцюковічы - невялікі горад у Магілёўскай вобласці, але літаратурнай сталіцай сёлета ён стаў не выпадкова. Касцюковіцкая зямля падарыла нацыянальнай літаратуры цэлую плеяду яркіх імёнаў. Тут нарадзіліся Аркадзь Куляшоў, Іван Чыгрынаў, Васіль Хомчанка, Аляксей Русецкі, Алесь Пісьмянкоў і іншыя вядомыя пісьменнікі. Гэта літаратурная спадчына стала асновай для насычанай праграмы.

У праграме імпрэз - традыцыйныя для свята падзеі: узнагароджанне пераможцаў конкурсу на лепшыя літаратурныя творы года, навукова-практычная канферэнцыя, прэзентацыі новых кніжных выданняў, творчыя сустрэчы з беларускімі і замежнымі літаратарамі, журналістамі і выдаўцамі, а таксама выступы паэтаў, пісьменнікаў і музычных калектываў.

Галоўным візуальным акцэнтам свята стала адкрыццё скульптурнай кампазіцыі "Алесь і Алесья", нат-

хнёнай несмяротным вершам Аркадзя Куляшова "Бывай, абуджаная сэрцам, дарагая".

Скульптуру паставілі непасрэдна на тэрыторыі, дзе праходзяць святочныя мерапрыемствы. Падчас урачыстага адкрыцця з кампазіцыі знялі покрыва і ўпершыню паказалі яе наведвальнікам.

Прэзідэнт Беларусі накіраваў віншаванне ўдзельнікам свята:

"Удзельнікам і гасцям Дня беларускага пісьменства

Паважаныя сябры!

Шчыра вінішую вас з Днём беларускага пісьмен-

ства - традыцыйным восеньскім святам самабытнай нацыянальнай культуры і яе багатай духоўнай спадчыны.

Такія сустрэчы майстроў, друкароў і аматараў мастацкага слова з'яўляюцца нязменнай крыніцай мудрасці продкаў, жывога дыялогу паміж людзьмі і сродкам фарміравання ў грамадстве агульначалавечых каштоўнасцей.

Сёлета гасцей прымае паэтычная Касцюкоўшчына - край шумлівых бароў і старажытных храмаў, радзіма выбітных беларускіх класікаў Аркадзя Куляшова і Івана Чыгрынава.

Упэўнены, што менавіта на гэтай зямлі кожны зможа дакрануцца да сапраўдных літаратурных скарбаў нашага народа, пачуць гучанне роднай мовы, адкрыць для сябе новыя імёны і творы сучасных беларускіх і замежных аўтараў.

Жадаю ўсім моцнага здароўя, цікавых сустрэч, невычэрпнага творчага натхнення і дабрабыту.

Аляксандр Лукашэнка”.

А ў 2027 годзе Дзень беларускага пісьменства пройдзе ў Маладзечна. Пра гэта стала вядома падчас галаканцэрту XXXIII Дня беларускага пісьменства ў Касцюковічах.

5 верасня на галоўнай сцэне свята прайшла ўрачыстая цырымонія перадачы вымпела сталіцы Дня беларускага пісьменства. Яго перадавала старшыня Касцюковіцкага райвыканкама Наталля Асмалоўская старшыні Маладзечанскага раённага выканаўчага камітэта Паўлу Губко.

Наталля Асмалоўская падзякавала кіраўніцтву краіны за права прымаць у сябе Дзень беларускага пісьменства.

- Гэтае свята для нас не проста дата ў календары, а сапраўдны знак любові да роднага слова. Мы рады сустракаць яго, - сказала яна. - Дарагія сябры, дзякуй вам, што знайшлі час падзяліцца з намі гэтак свята. І я ўпэўнена, што ў вас застануцца толькі добрыя ўражанні. І сёння мы з задавальненнем перадаём іншаму рэгіёну эстафету Дня беларускага пісьменства.

Павел Губко прыняў вымпел пад апладысменты гледачоў і ад імя ўсіх жыхароў Маладзечанскага раёна падзякаваў за магчымасць прымаць у наступным годзе такое вялікае і важнае свята.

- Маладзечанская зямля была і застаецца адным з цэнтраў культурнага жыцця Меншчыны. У нас нарадзіўся Янка Купала, жылі і дзейнічалі Якуб Колас, Максім Багдановіч і іншыя прадстаўнікі беларускай культуры. Маладзечна ганарыцца сваім багатым культурным жыццём... Я перакананы, што сённяшні дзень дасць імпульс для новых ідэй і праектаў. Запрашаю ўсіх прыняць удзел ва ўсіх мерапрыемствах, якія пройдуць у наступным годзе ў нашым горадзе, каб разам напісаць новую старонку ў гісторыі Дня беларускага пісьменства.

Працягнуўся святочны вечар вялікай творчай праграмай. А завершыўся дзень у Касцюковічах яркім феерверкам.

Паводле СМІ.

Імёны ўладальнікаў Нацыянальнай літаратурнай прэміі назвалі ў Касцюковічах на XXXIII Дні беларускага пісьменства

Міністр інфармацыі Дзмітрый Жук падчас цырымоніі ўзнагароджання адзначыў важнасць гэтай падзеі:

- Гэтае свята дапамагае нам, беларусам, не забываць, дзе наша сапраўднае месца на гэтым свеце. Разам з вамі мы будзем шанаваць тых, хто, на думку кампетэнтных людзей, напісаў лепшыя творы ў бягучым годзе. Чытайце іх. Задавальнення вам ад чытання.

Старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Карлюкевіч назваў Дзень беларускага пісьменства «мостам, які паказвае ўвагу дзяржавы да друкаванага слова».

- Хацелася, каб усе, хто мае дачыненне да стварэння мастацкіх твораў, сённяшнія Лаўрэаты Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі, тыя, хто нас глядзяць і ведаюць, што ў нашай краіне ёсць такое свята, разумелі, што на літаратарах ляжыць адказнасць за стварэнне партрэта нашай дзяржавы. Гэты партрэт, традыцыі і пераемнасць - і ў сённяшнім дні, - падкрэсліў ён.

Пераможцам у намінацыі «Лепшы твор, зборнік твораў паэзіі» стала Вольга Русілка - аўтар кнігі «Котра». У намінацыі «Лепшы твор прозы» перамог Навум Гальпярэвіч з твораў «Чырвоны мост».

Уладальнікам прэміі ў намінацыі «Лепшы твор драматургіі» стаў Анатоль Зэкаў за «Двор пад буслінымі крыламі». Лепшым публіцыстычным творам стала «Кроў на белым тле. Беларускія калабарацыяністы ў часы акупацыі БССР» аўтарства Ігара Марзалюка.

У намінацыі «Лепшы твор літаратурнай крытыкі і

літаратуразнаўства» перамог Дзмітрый Радзівончык з кнігай «Масты і берагі. Я зразумеў, як гэта працуе...». Кнігу «Як Вадзянік з людзьмі жартаваць спрабаваў» Генадзя Аўласенкі прызналі лепшым творам для дзяцей і падлеткаў.

Перамогу ў намінацыі «Лепшы дэбют» атрымала Паліна Корнева за твор «Запіскі юнай хірургіні».

- Наша культура захоўваецца на паперы з самых даўніх часоў. Ад імя ўсёй творчай моладзі я хачу паабяцаць, што буду працягам гэтай спадчыны, зраблю ўсё, каб гісторыя маёй краіны прасочвалася ў маіх творах, каб яе ведалі ў Беларусі і за яе межамі, - падзялілася маладая пісьменніца.

Усе пералічаныя выданні выйшлі па-беларуску.

БелТА.

Ушанавалі народнага пісьменніка Беларусі Івана Чыгрынава

Мемарыяльную шыльду народнаму пісьменніку Беларусі Івану Чыгрынаву (1934-1996) урачыста адкрылі ў горадзе Касцюковічы Магілёўскай вобласці падчас XXXIII Дня беларускага пісьменства.

Мемарыяльная шыльда земляку Івану Чыгрынаву заняла ганаровае месца на будынку Касцюковіцкай цэнтральнай раённай бібліятэкі, якая носіць яго імя з 1996 года.

Ва ўрачыстсці прыняла ўдзел дачка народнага пісьменніка Алена Чыгрынава. Яна два гады таму перадала бібліятэцы пяцітомнае выданне твораў пісьменніка, а таксама каля 700 кніг з хатняй бібліятэкі Івана Чыгрынава.

Паводле СМІ.

Мікола КАНАНОВІЧ

Вершы адыходзячага лета

Ля магілы Трахіма

А.Т.

Мы стаялі з табой ля магілы Трахіма,
Такой незвычайнай, як не ў людзей:
Помнік у нечых нагах, а на ім крыж пахілы,
І маленькі грудок, як жыццё без надзей.

Дзед Трахім быў бунтар і ніякай уладзе -
Ні панам, ні фашыстам - не слугаваў,
І пры камуністах сабе ён не здрадзіў -
У калгасе ні дня не працаваў.

Вартаваў пры царкве, зарабляў хлеб у людзях,
Гаспадарку, як быў маладзейшы, трымаў.
З яго кошак, сабак падзівіліся людзі -
Ён прыблудных ніколі не праганяў.

Сям'і ўласнай не меў - уцякла жонка з сынам
У маладосці яшчэ - не ўжыла з дзіваком.
Ды заўсёды Трахім памагаў тым жанчынам,
Лёс заўчасна якіх абдзяліў мужыком.

Апошнім каханнем незамужня Ганна
Была, да якой Трахім з песняй ішоў,
Памагаў ёй, чым мог, дзядзька доўга, старанна,
Але да жаніцьбы раман не прывёў.

Праімчалі гады, адняло жыццё сілы,
Сын старога Трахіма забраў да сябе.
Сын, напэўна, і аўтар гэтай дзіўнай магілы,
Такой куцай тут больш не ўбачыш нідзе.

Ты казаў, што паправіць магілу патрэбна,
Што збіраешся гэта хутка зрабіць.
Я маўчаў, бо бываю на могілках рэдка,
Мне б да пенсіі хоць дарабіць і дажыць.

Ад Трахіма застаўся грудочак маленькі.
Даўно хатаў няма тых, якія ён жывіў,
Як і Ганны-каханкі, адышоўшай на век, і,
Якой хату бульдозер у землю зарывіў.

У нашым дзіўным, сучасным, лічбавым часе
Магілы паправіць яшчэ ёсць каму.
Памінальнай нядзеляй, як на папасе,
На могілках мы вартавалі суму

І стаялі з табой ля магілы Трахіма,
Такой незвычайнай, як не ў людзей:
Помнік у нечых нагах, а на ім крыж пахілы,
І маленькі грудок, як жыццё без надзей.
Чэрвень 2026.

Слонім.

Трава

Лета дажджлівае, хмурае, шэрае,
Чэрвень чарвіць.
Накрылася хусткай язмінавай белаю
Трава і ляжыць,
Чакае касца з бензінавым трымерам,
Што змешвае зелень і бель.
Вось толькі закусіць гарэлку ён ліверам
І пачне карусель.

А трава непатрэбная сочная, спелая
Расце і расце,
Вішань пялёсткам, язміну падлеглая
Бялее яшчэ.
Закурыць касец на падворку зарэсценым,
Выдыхне дым
І мовіць сабе з акцэнтам падкрэсленым:
"Вось гэта калым!"

Змяшае траву ён з язмiнавай квеценню
Да чарнаты,
Няхай цяпер зноў свае ставяць адмеціны
Чэрці-краты.
Выб'е траву ён пад плотам, пад дрэвамі,
У садзе пакосіць старым,
Пакіне расці толькі кветкі ён цэлымі
І не зачэпіць ажын.

Касец за паўдня ўладкуе двор увесць.
Па чырвонцу за сотку - тарыф.
І сёння яго чакаюць яшчэ дзесь -
Адбою няма ад старых,

Бо трава на падворках расце і расце,
Непатрэбную трэба касіць,
А язмiн ужо заўтра, відаць, адцвіце,
А старым тым яшчэ жыць і жыць.
16.06.2026.

Пятралевічы.

***

*Стрыечнаму брату Мікалаю Пішчукевічу
прысвячаецца.*

Так рана, брат, табе
Адпрацавалася,
Адкахалася,
Адбылося,
Аджылося,
Што, здаецца мне,
Жыццё тваё
Згубілася
Капейкай у траве.
28.07.2026.

Слонім.

Басота і лета

Жнівень спякотай п'е асалоду.
Надвор'е на двор выганяе басоту
З задушных закуткаў схавання ў цень,
Бо сонца тут смаліць не першы ўжо дзень,
Бо месяц да школы ці нейкай хабзы,
І трэба сабе адпусціць тармазы,
Бо надакучыла ў хаце валяцца,
Тым больш ісці ў горад без грошай бадзяцца.
Найлепш у цяньку ў тэлефоне сядзець,
Усё, што заўгодна, слухаць, глядзець.
Добра ў цяньку, дзе ніхто не гукае, не ўшчувае, не дакарае,
Дзе незаўважна праваліўся ў сон,
Дзе пачатак жыцця падобны на скон.
01.08.2026.

Пятралевічы.

Наша літаратура

Тонкія "Полымі"*,
Тоўстыя "Дзеясловы"**.
Мы ў нашай літаратуры
Да знікнення не гатовы.
Ды знік "Дзеяслоў",
Патанчэла "Полымя".

Вайна ізноў
Вядзецца за голавы
Нямногіх тых,
Хто чытае роднае,
Каго б'е пад дых
Эпоха бясплодная.
Шмат было ў нас эпох такіх -
Выжылі, перажылі мы іх,
Хоць пры тым вылазілі
З душы і скуры,
Гатовымі знікнуць не былі
Мы ў нашай літаратуры.

*"Полымя" - беларускі дзяржаўны літаратурны часопіс.

**"Дзеяслоў" - беларускі прыватны літаратурны часопіс.
02.08.2026. *Пятралевічы.*

Востраўская цішыня

Жнівень. Вострава. Ранак.
Ранак. Вострава. Жнівень.
Папіў чай на сняданак.
Быў учора тут лівень,

Бліскала і гримела,
Наламала, парвала,
А пасля зноў нясмела
Цішыня ў вёсцы стала.

Ляжыць ціха галіна
Адламаная ў садзе.
У тумане нізіна,
Як твой сум у паглядзе.

Бо старое збылося
Тут жыццё ўжо падаўна,
Маладое ж звязлося,
Падалося ў свет спраўна.

Ніхто не чакае
Мяне ў старой хаце.
Была хата жывая
Як жыла ў ёй маці,

Галасы ў ёй гучалі
Дзяцей часта і ўнукаў,
А як пахавалі -
Не стала ў ёй гукаў.

Я такой цішынёю
Не хацеў наталіцца.
Куды лепей з раднёю
За сталом прытуліцца.

Цяпер тут я адзін
Гэты верш свой складаю
І касой на падворку
Цішыню праганяю.
08.08.2026.

Вострава.

Беларускае маўчанне

Мы жывем у журботнай самоце,
Хоць бывае нас двое і больш,
Ды чым больш, тым ніжэй адзіноце
Нахіляем мы свой макентош.

Пагубіліся ў безданях часу
Сябры блізкія і сваякі,
А сустрэнь - не пазнаеш адразу,
Чалавек стаў, як быццам другі.

Ды і тыя, хто побач не вельмі
Каб спрыяльна глядзелі ў твой бок.
Берагуць мо здароўе і нервы -
Не дай бог што сказаць незнарок.

Гэты час наш як эра маўчання,
Дзе найболей жывы мо Фэйсбук.
Беларускае выратаванне
Ў чаканні яшчэ большых мук.

То маўчым у тэлефонах і побач,
У журботнай самоце жывем,
Адзіноту хаваем і горыч
Да якіхсьці яшчэ перамен.
09.08.2026.

Вострава.

***

Хто на клунках, хто на чамаданах,
Так заўжды, чакаючы, сядзім,
Нехта дома, хтосьці на вакзалах,
І ў гадзіннік соты раз глядзім.

Ды наш транспарт хутка не прыходзіць,
А як прыйдзе, то ўжо павязе
Каго ў бок, дзе сонейка ўзыходзіць,
А кагось на захад панясе.

Вечна развітання, раздарожжы...
І звініць, як адзінота, даль.
Сумна, ці вусцішна, ці трывожна -
Цісні газ, кіроўца, паганяй!
14.08.2026.

Вострава.

Ураджай

Вецер ганяе лісты па надворку,
Вішанькі з вішань зрывае.
Жнівень забраўся на жніўную горку
І ўраджаем здзіўляе.

Яблыкаў процьма, груш у гародзе,
Галіны іх не трымаюць,
Ломяцца нават пры добрай пагодзе,
А на ветры ўраджай прызямляюць.

Але ні з дрэваў плады, ні з зямелькі
Не зрываюць, не падымаюць
Людзі за тых нават капейкі,
За якія ўраджай іх прымаюць.

У вёсцы сялян засталася ўжо вобмель.
Адздавалі, адпрацавалі.
Гасне жыцця нязырккі іх промень,
Як святло на бязлюдным вакзале.

А вецер ганяе лісты па надворку,
Апошнія вішні зрывае.
Жнівень забраўся на жніўную горку
І ўраджаем здзіўляе.
11.08.2026.

Вострава.

***

Трава сцюдзёная расой
За тыдзень прагна наталілася
Ды зноў зялёная красой
Мне пад касою нахілілася.

І кроплі буйныя расы,
Як слёзы, ніц на землю падалі,
Ў касца ж макрэлі валасы
Ды з твару пот каціўся градамі.

З вясны да восені касьба
Травы ўжо болей непатрэбнае
Даецца ў знакі, як хацьба
Камбайнам тым на поле хлебнае.

Калісьці з бацькам жаў авёс
Якраз у гэту пору жніўную,
І "Ніва" з чатырох калёс
Збірала ў бункер зерне дзіўнае,

Якое еў калгасны конь
Улетку, восенню, зімою
І быў гарачы, як агонь,
Пакуль... не стаўся каўбасою.

Канюшня тая і калгас,
Як маці з бацькам - у мінулым.
І я кароў сваіх адпас
Ды ўсё хаджу касцом панурым.

І па надворку і вакол,
На вуліцы, за роднай хатай
Я трымерам турбую дол,
Змагаюся з травой зацята.

А непатрэбная трава
Расла, расце і расці будзе,
Калі й мая ўжо галава
І пра траву, й пра ўсё забудзе.
13.08.2026.

Вострава.

Новае выданне

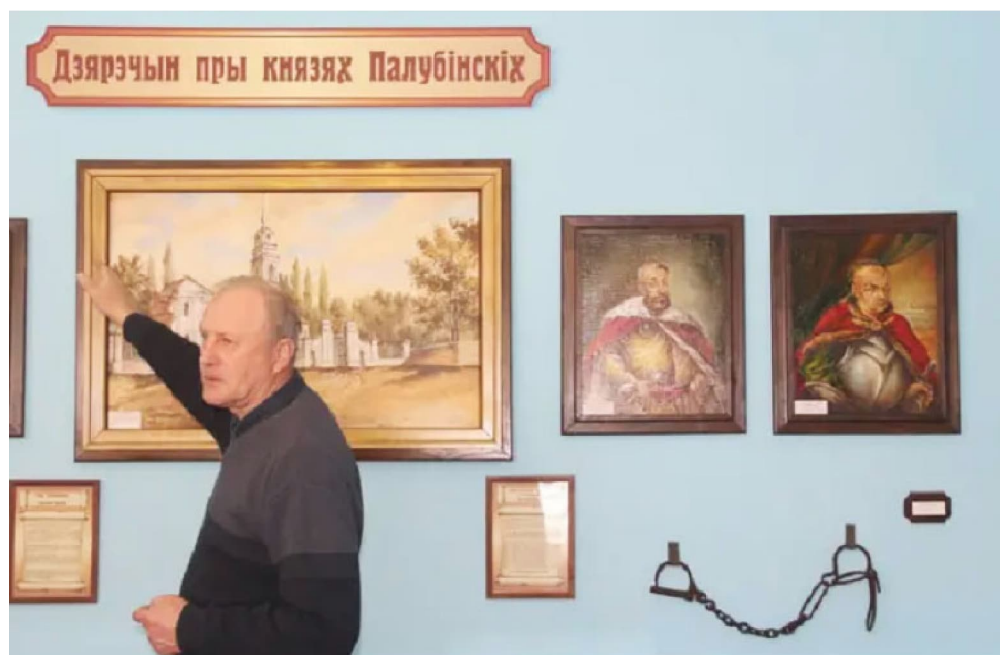
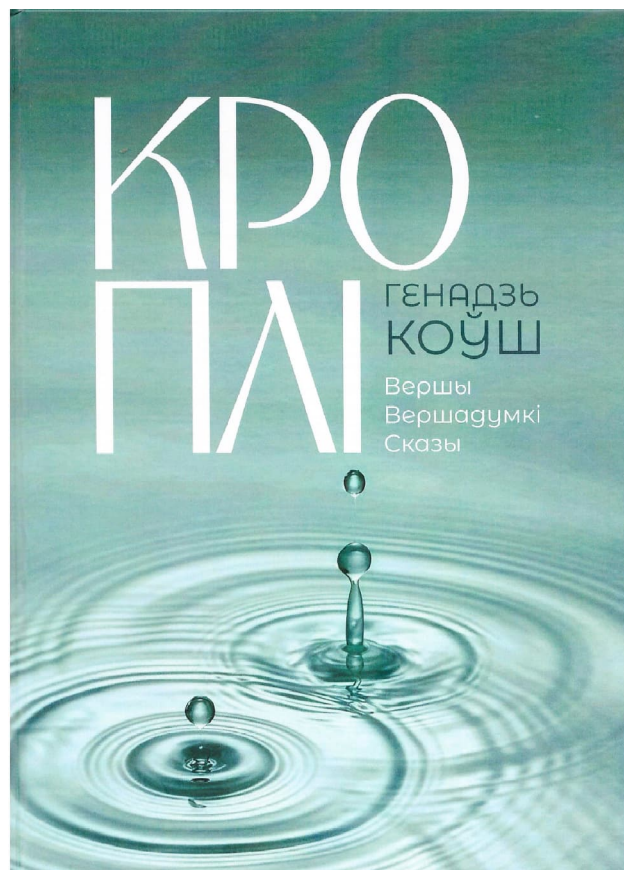
"Кроплі" паэта з Дзярэчына

У Менску выйшла з друку прыгожая кніга вершаў, вершадумак і сказаў "Кроплі" Генадзя Каўша з вёскі Дзярэчын Зэльвенскага раёна.

Генадзь ніколі не лез у вялікія паэты, але ў вольны ад працы час пісаў і піша вершы, філасофскія разважанні, сказы. Ён нарадзіўся ў вёсцы Александрыя каля Дзярэчына. Скончыў Дзярэчынскую сярэднюю школу і Гарадзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы. Пасля вучобы працаваў інжынерна-тэхнічным работнікам, настаўнікам фізікі, дырэктарам школы, займаўся прадпрымальніцкай дзейнасцю.

Напрыканцы 2019 года ў Дзярэчыне пачаў стварацца музей мястэчка Дзярэчын. Адказным за стварэння такога музея быў прызначаны Генадзь Коўш - метадыст па развіцці народнай творчасці цэнтра культуры і народнай творчасці. І вось на працягу ўжо сямі гадоў ён збірае розныя экспанаты для музея, афармляе пакоі - усё робіць, каб музей пашыраўся і ім зацікавіліся турысты. Ужо шмат зроблена, адкрыта некалькі пакояў, праводзяцца экскурсіі.

Большасць экспанатаў, якія прадстаўлены ў Дзярэчынскім музеі, былі знойдзены на тэрыторыі Дзярэчына. Штосьці знайшоў асабіста Генадзь Коўш, нечым дапамагаюць мясцовыя жыхары. Першы музейны пакой змяшчае гістарычныя звесткі пра мястэчка пры асноўных яго ўладальніках. Напрыклад, 400 год таму Палубінскія паставілі тут кляштар і касцёл. Гучным рэхам

Генадзь Коўш праводзіць экскурсію ў Дзярэчынскім музеі

адгукнуліся падзеі XVIII стагоддзя, калі знакаміты род Сапегаў пабудаваў у Дзярэчыне адну са сваіх рэзідэнцый. Ужо сёння ў музеі можна пабачыць калекцыю манет XVII - пачатку XX стагоддзя, ключоў XIX - пачатку XX стагоддзяў, падсвечнік XVIII стагоддзя, каваны крыж XVII стагоддзя - гэтыя і многія іншыя экспанаты захоўваюцца ў музеі ў Дзярэчыне. Асаблівай увагі заслугоўвае макет Дзярэчынскага палаца князеў Сапегаў, што быў адбудаваны ў 1786 годзе. Дарэчы, модуль выраблены майстрам Аляксандрам Іш-

чанкам.

Свае першыя літаратурныя і краязнаўчыя творы Генадзь Коўш пачаў друкаваць у зэльвенскай раённай газеце "Праца", у часопісе "Роднае слова", у іншых рэспубліканскіх выданнях.

Першы зборнік вершаў "Кружныя шляхі" паэта пабачыў свет у 2005 годзе. Шмат паэтычных радкоў у ім прысвечаны роднаму Дзярэчыну:

*З трывогай іду па Дзярэчыне -
Лёс яго моцна скалечаны...
З надзеяй іду па Дзярэчыне -
Ў сэрцах ён увекавечаны.*

У 2007 годзе з друку выходзіць новы паэтычны зборнічак Генадзя Коўша "Разважанні літвіна". У прадмове да выдання аўтар напісаў, што "мы павінны ўмець выбраць усё карыснае з таго, што нам прапануе час і своечасова прымяніць яго... Гэта тычыцца як усяго чалавецтва, так і аднаго асобнага чалавека".

У 2008 і ў 2009 гадах з друку выходзяць два выданні "Высновы літвіна". Кнігу склалі не вершы, а гістарычныя даследаванні-развагі пра беларусаў. Гэта эклектычны збор тэорый найноўшага часу пра ўзнікненне продкаў беларусаў. У кнігах аўтар не прыводзіць шэраг лагічных і паслядоўных доказаў, у іх можна толькі пазнаёміцца з тэорыямі ў спрошчаным выглядзе. Але яны вельмі цікавыя.

"Крокі ў тумане" - так называўся зборнік вершаў Генадзя Каўша, які выйшаў з друку ў Менску ў 2010 годзе, а праз год у Менску выдаецца мініяцюрная кніга аўтара "Сказы". Вершы, якія склалі "Крокі ў тумане", напоўнены інтанацыяй і філасофскай афарыстычнасцю. Яны вызначаюцца зваротам да кардынальных з'яў часу, іх характэрны пафас пераўтварэння і мастацкая смеласць:

*Туман - белая ноч.
У ёй зоркі - ліхтары.
Туман - гэта Ўсё.
Ліхтары - гэта мы.*

У "Сказах" аўтар прапануе свае ўласныя развагі, думкі, высновы ў выглядзе сказаў. Напрыклад:

**Хто ў жыцці не адчуваў сапраўднага цяпла,
таму і кароткая адліга - лета.*

*Калі глядзець праз брудныя шыбы акна, знешні свет уяўляецца брудным.

*І белае ставіць плямы.

*Прыбіраючы смецце, цяжка заставацца чыстым.

*На полі няўдачы ўдача - пустазелле.

*Цяпло таксама выжывае сярод холаду.

У новы зборнік Генадзя Каўша "Кроплі" ўвайшлі ўсе лепшыя творы, якія напісаў аўтар. Ён складаецца з трох частак: "Вершы". "Вершадумкі". "Сказы". Да кожнай часткі аўтар напісаў прадмовы. Вершы - гэта крокі паэта па розных шляхах:

*Па жыцці, як па полі,
Іду стомлены я.
Аддаляюцца мроі.
Ісці - доля мая.*

Аўтар лічыць і разважае, што сэнс жыцця кожны тлумачыць па-свойму. Але Генадзь Коўш лічыць, што сэнс жыцця ў стварэнні думак:

*Восень.
Глыбокая.
Сад.
Яблыкi, -
Познія
Дзеці
Яблыні.
Яны
Найдаражэйшыя
Для маці -
Яна іх
Усё калыша.*

Што датычыць сказаў, то яны асацыіруюцца з крокамі. На думку аўтара, сказ - гэта зроблены нейкі крок, а створаны тэкст, - гэта пройдзены нейкі шлях:

***

*Хто хоча быць каля агню,
Той не павінен плакаць
Ад дыму.*

***

*Перагарэлы ліхтар
Пакідае толькі светлыя
Ўспаміны.*

***

*Цень ніколі не ўбачыць сонца.
Цень вырастае ў ноч.*

***

*Чалавек сівец, лісце жаўцее,
Грыб чарнее...
У кожнага свой колер старасці.*

Вось такі паэт, краязнавец, музейшчык і філосаф жыве на Зэльвеншчыне. У сваёй новай кнізе "Кроплі" ён па-свойму ў сваіх творах зрабіў нейкія жыццёвыя высновы, перагледзеў уласныя адносіны да людзей, да наваколля і да жыцця наогул. І галоўнае, што напісана Генадзем Каўшом - цікава чытаецца, запамінаецца і сагравае душу чалавека.

Сяргей ЧЫГРЫН.

Станіслаў Суднік

ЯЦВЯЖСКІЯ ЗАМАЛЁЎКІ

ЯЦВЯЖСКІ СЛОЎНІЧАК

“Народ рэдка памірае фізічна. Звычайна ён змяняе імя, багоў і мову, і сыходзіць у гэтым шэрагу першай менавіта мова. Гарады застаюцца каменем, косткі застаюцца генетыкай, а словы трымаюцца толькі на жывым дыханні. Варта яму перапыніцца, і аднавіць іх не здолее ўжо ніякі археолаг”.

Не ведаю, хто сказаў, не памятаю, дзе спісаў, але сказана правільна. Нікуды не дзеліся яцвягі фізічна, не растварыліся генетычна, але не пакінулі пісьмовых крыніц, і гаварыць пра яцвягаў, як пра асобны этнас, без мовы вельмі складана, таму кожнае захаванае яцвяжскае слова мае выключнае значэнне. Многія народы сышлі з арэны гісторыі, але ад іх засталіся тэксты, імёны, тапонімы, і мы ведаем пра гэтыя народы дастаткова, каб згадаць іх хаця б у падручніках па гісторыі ці ў навуковых працах. Не будзем тут заглыбляцца ў клінапіс ці іерогліфы вельмі даўніх народаў. Побач з яцвягамі ў той жа Прыбалтыцы жылі плямёны прусаў, якім вельмі не пашанцавала фізічна, але ад якіх засталіся пісьмовыя крыніцы.

Пруская мова (саманазва: *Prusiskan, Prusiska Bila*) - мёртвая заходнебалцкая мова балцкае групы індаеўрапейскай моўнай сям’і, на якой гаварылі прусы - балцкі народ. Была распаўсюджана на паўночным усходзе сучаснай Польшчы і Калінінградскай вобласці сучаснай Расіі. Часам мову называюць старапрускай (ням.: *Altpreussische Sprache*, англ.: *Old Prussian*), каб адрозніваць яе ад прускіх гаворак нямецкай мовы.

Першыя пісьмовыя фіксацыі мовы прыпадаюць на XIII ст. і былі зроблены лацінскім алфавітам. На цяперашні момант захавалася невялікая колькасць пісьмовых помнікаў мовы. Многія з іх адлюстроўваюць на сабе ўплыў з боку польскай і нямецкай моў. Некаторае ўяўленне пра мову даюць тапаніміка і антрапаніміка, а таксама прускія запазычванні і субстратныя элементы ў суседніх мовах: нямецкай, польскай, літоўскай, беларускай.

Апрача ўласна гістарычнага рэгіёна Прусія, на ўсход ад ракі Вісла, мова магла быць таксама распаўсюджанай на ўсходзе гістарычнага рэгіёна Усходняе Памор’е, разам з гэтым, на думку некаторых даследчыкаў, тэрыторыя распаўсюджвання носьбітаў мовы магла працягвацца на ўсход і поўдзень, закранаючы Падляшша і Палессе.

Па войнах XIII-XV стст. ў гэтым рэгіёне, арэал прускай мовы распаўся на шэраг невялікіх тэрыторый. Ад пачатку XVII ст. мова пачала выміраць нават у апошніх традыцыйных арэалах (напрыклад, існуюць сведчанні пра

смерць "апошняга старога, які жыў на Куршскай касе і ведаў прускую" ў 1677 годзе), на пачатак XVIII ст. нашчадкі прусаў поўнасьцю перайшлі на ніжнянямецкую мову; таксама шэраг апошніх носьбітаў мовы вымер з прычыны голаду і чумы, якія доўжыліся ў перыяд з 1709 да 1711 года. У лексіцы нямецкага маўлення нашчадкаў прусаў часам захоўваліся некаторыя элементы прускага субстрату (напрыклад, *kurp* - "абутак", ад прускага *kurpi*, параўн. з літаратурным нямецкім *Schuh*).

У дадатак да нямецкіх каланістаў, падчас Рэфармацыі ў Прусіі знаходзілі прытулак перасяленцы з Польшчы, Літвы, Францыі, Шатландыі. Гэтыя прычыны выклікалі паступовы пераход прусаў на іншыя мовы, асабліва нямецкую, якая была дзяржаўнай мовай тагачаснай Прусіі.

Для фанетыкі прускай мовы былі характэрнымі проціпастаўленне галосных паводле даўжыні або кароткасці, адносна простая сістэма зычных, вольны націск, супрацьпастаўленне інтанацый, палаталізацыя і лабіалізацыя зычных, змяшэнне шыпячых і свісцячых, дыфтангізацыя доўгіх галосных, захаванне *di, ti* (перайшлі ў шыпячыя ў латышскай і літоўскай), але пераход *si* у шыпячы; змена глухіх і звонкіх (у шэрагу выпадкаў звязаная з успрыманням мовы немцамі).

Некаторыя сведчанні (у прыватнасці, катэхізісы) даюць некаторую аснову для рэканструкцыі граматыкі прускай мовы.

У прускай мове засведчана наяўнасць склонаў, аднак не існуе пэўнага меркавання пра іх колькасць. У прускай мове налічваюцца прынамсі чатыры склоны: назоўны, родны, давальны і вінавальны. Ёсць сляды клічнага склона (напрыклад, фраза *"O Deiwe Rikijs"* - *"O Божа"*), у якіх адлюстроўваецца захаванне праіндаеўрапейскага канчатку клічнага склона *-e*. Адзначаецца наяўнасць вызначаных і нявызначаных артыкляў, аднак застаецца спрэчным пытанне, ці было гэта ўласна прускай моўнай з’явай, ці калькаваннем з нямецкай мовы. У прускай мове вылучаюцца дзеясловы мінулага, цяперашняга і будучага часу, існуе аналітычны перфект з дзеясловам *быць*, чатыры лады, стан. У прускай мове адзначаўся лексікалізаваны дзеяслоўны від славянскага тыпу (напрыклад, прыстаўка *po-*), аднак ён слаба задакументаваны. У некаторых адносінах пруская мова праяўляе падабенства са славянскімі мовамі (у прыватнасці, агульныя структурныя рысы ў марфалогіі).

Не захавалася дакладных звестак пра сінтаксіс у прускай мове, што звязана з дакладнай адпаведнасцю парадку слоў у катэхізісах нямецкаму арыгіналу.

Пруская мова была досыць блізкай да іншых

заходнебалцкіх моў (на цяперашні момант усе яны з'яўляюцца мёртвымі), у меншай ступені - да ўсходнебалцкіх (літоўская, латышская). Мова мае запазычання славянскага, германскага (напрыклад, з гоцкай мовы), а таксама скандынаўскага паходжання.

Да прамых сведчанняў прускай мовы адносяцца тапонімы Прусіі (першае даследаванне па гэтай тэмаце было ажыццёўлена Георгам Герулісам), уласныя імёны, асобныя словы ў гістарычных дакументах, дыялектызмы ў нямецкай, літоўскай і беларускай мовах.

Разам з гэтымі звесткамі асабліва вылучаецца выпадкова знойдзены ў 1970-х гадах **Базельскі фрагмент** (XIV ст., пасля 1369 года), які лічыцца найстаражытнейшым балцкім тэкстам. Гэты тэкст з'яўляецца жартаўлівай эпіграмай, складзенай, верагодна, прускім студэнтам Карлаўскага ўніверсітэта.

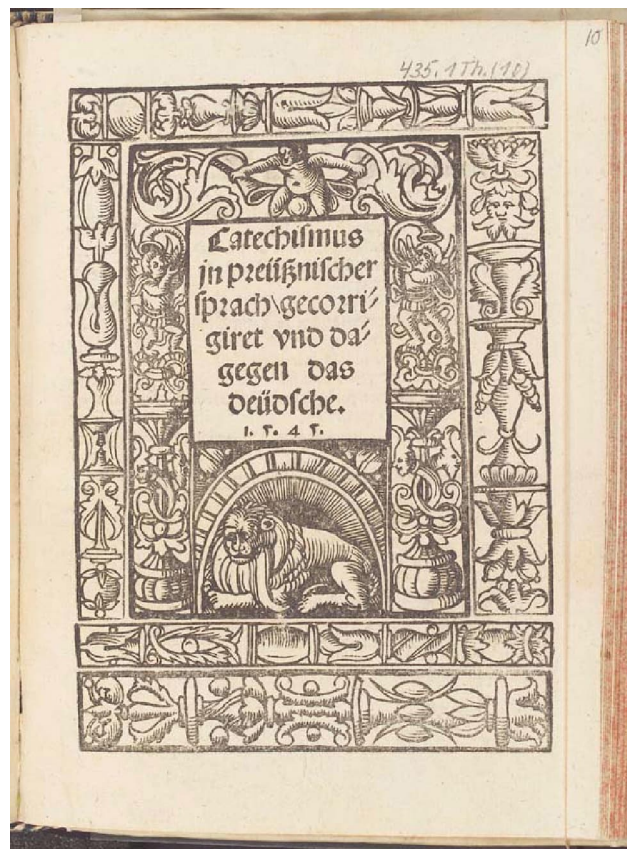
*Kails rekyse Tho ne aw labonache thewelyse
Eg koyte poyte Nykoyte pennega doyte.*

Пруская	Беларуская
Kails	Здароў
rekyse	пане
Tho ne aw	ты не ёсць
labonache	добры
thewelyse	дзядзька
Eg	калі

koyte	хочаш
poyte	піць
Ny koyte	не хочаш
pennega	грошы
daiti	даваць

Звычайна тэкст перакладаюць наступным чынам:
"Здароў, пане! Ты не ёсць добрым дзядзькам, калі хочаш піць, а не хочаш грошай даваць".

Сярод некаторых іншых пісьмовых сведчанняў адзначаюцца **Слоўнік са 100 слоў**, складзены ў 1517-1526 гг. Сымонам Грунаў, **Эльбінскі слоўнік** XIV ст. (памезанскі дыялект, 802 словы), выкананыя немцамі **пераклады трох катэхізісаў** (XVI ст., самбійскі дыялект), аднак застаецца дыскусійным пытанне пра ступень правільнасці адлюстравання прускага маўлення ў гэтых катэхізісах.

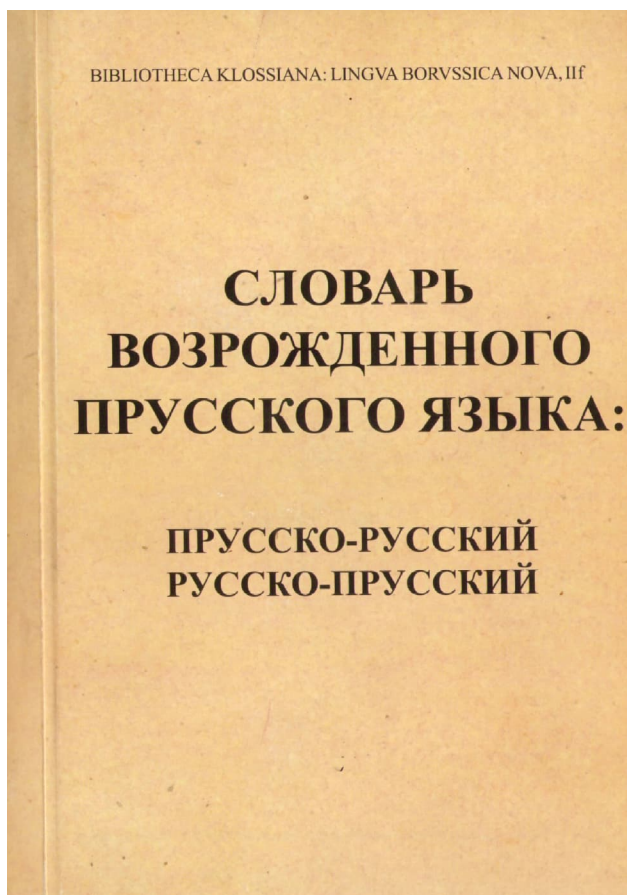

Катэхізм на прускай мове

У Летуве, Польшчы, Расіі і некаторых іншых краінах існуе некалькі эксперыментальных супольнасцей, якія ставяць мэту рэканструкцыі прускай мовы. Каля 200 чалавек вывучыла мову і спрабуе выкарыстоўваць яе ў паўсядзённым жыцці ў пэўнай ступені. Сярод дзеячаў руху адзначаюцца Вітаўтас Мажуліс і Летас Палмаціс, лідар руху і аўтар тэматычнага сайта.

Яцвяжская мова (судоўская мова, судзінская мова, дайнаўская мова, мова яцвягаў) - адна з мёртвых балтыйскіх моў.

На ёй размаўлялі балцкія плямёны, што ў I - пач. II

Слоўнік адраджанай прускай мовы на 7 000 слоў, выдадзены ў Коўні ў 2007 г.

тыс. н.э. насялялі тэрыторыю Панямоння. Паступова выцеснена беларускай, польскай, летувіскай і нямецкай мовамі. Блізкая да прускай мовы.

Перасталася існаваць у XVI ст., сляды захаваліся ў XVIII-XIX ст. у некаторых гаворках беларускай і летувіскай моў у выглядзе асобных запазычанняў.

Сувалкiйская гаворка летувіскай мовы, складзеная пад уплывам гаворак яцвягаў, ляжыць у аснове сучаснай летувіскай літаратурнай мовы. Ян Атрэмбскі таксама адзначаў пэўны ўплыў мовы яцвягаў на польскую мову на ўсходзе сучаснай Польшчы - у прыватнасці, на мазавецкую гаворку.

Яцвяжская мова доўгі час вывучалася на аснове абмежаванага назоўнага матэрыялу, ажно пакуль не быў апублікаваны знойдзены ў Белавежскай пушчы "Яцвяжскі слоўнічак".

Паганскія гаворкі з Нарава (польск.: *Poganskie gwary z Narewu*) або **Яцвяжскі слоўнічак** — рукапісны пералік слоў балцкага паходжання з перакладам на польскую мову.

Матэрыял быў знойдзены ўлетку 1978 года (паводле іншых звестак, у 1985 годзе) ў беларускай частцы Белавежскай пушчы, на хутары на захадзе ад паселішчаў Роўбіцкі і Крыніца (цяпер Пружанскі раён Берасцейскай вобласці). Амаратар і збіральнік даўніны Вячаслаў Зінаў набываў у мясцовага хутараніна кнігу - зборнік малітваў на лацінскай мове, у канцы якога было прыплецена некалькі рукапісных аркушаў. На пачатку гэтых старонак утрымліваўся загалоўка «*Poganskie gwary z Narewu*» («Паганскія гаворкі з Нарава»). На хутар у Белавежскай пушчы кнігу прывезлі ў перыяд паміж Першай і Другой сусветнымі войнамі з мястэчка Белавежа (цяпер у Падляшскім ваяводстве Польшчы).

Вячаслаў Зінаў перапісаў гэты слоўнічак у асобны сшытак. Неўзабаве ён пайшоў у войска, і за гэты час яго бацькі выкінулі арыгінальную кнігу. Захавалася толькі копія слоўнічка, якую Зінаў даслаў на кафедру літоўскай мовы Віленскага ўніверсітэта. Там гэтым матэрыялам зацікавіўся вядомы літоўскі мовазнавец Зігмас Зінкявічус.

Матэрыял слоўнічка, які налічвае 215 слоў, быў упершыню апублікаваны З. Зінкявічусам у 1984 годзе ў акадэмічным выданні «Балто-славянские исследования». Фотакопія рукапісу Зінава з'явілася ў літоўскім мовазнаўчым часопісе «*Baltistica*» у 1985 годзе. У 1987 годзе былі апублікаваныя шматлікія водгукі іншых мовазнаўцаў на гэтую знаходку. У жніўні 2018 года, да 40-годдзя знаходкі слоўнічка, выйшлі тэматычныя публікацыі ў газеце «Наша слова» і ў пружанскай раённай газеце «Раённыя будні».

Гісторыя знаходкі і сам змест слоўніка выклікалі ў навуковых колах шматлікія дыскусіі і падазрэнні ў фальсіфікацыі. Асноўнай прычынай скепсісу стала фізічная страта арыгінала. Як адзначаў французскі лінгвіст Даніэль Пеці, парадокс гэтага ўнікальнага дакумента заключаецца ў тым, што ён спарадзіў адносна мала даследаванняў, нібыта навукоўцы неахвотна браліся за яго вывучэнне з-

за «праблемнай гісторыі рукапісу». Паводле яго слоў, каб канчаткова развязаць падазрэнні ў тым, што слоўнік з'яўляецца сучаснай паддробкай, неабходна было б атрымаць доступ да арыгінальнага сшытка Зінава, знайсці і апытаць самога копіюмта, а таксама сабраць максімум дадзеных пра матэрыяльную перадачу тэксту.

Крытыка лінгвістаў таксама тычыцца шматлікіх незразумеласцей і скажэнняў у тэксце. Амерыканскі даследчык Уільям Шмальстыг звяртаў увагу на наяўнасць адразу некалькіх узроўняў нявызначанасці: балцкая мова (з дамешкам германізмаў) першапачаткова ўспрымалася і запісвалася на польскі слых, пасля чаго магла быць скажоная памылкамі самога перапісчыка Зінава. Неразуменне чужой фанематычнай сістэмы магло прывесці да значных дэфармацый зыходных слоў.

З. Зінкявічус гэтаксама адзначаў, што некаторыя словы ў рукапісе наогул незразумелыя або цяжка паддаюцца тлумачэнню. Акрамя таго, здзіўленне даследчыкаў выклікаў той факт, што ў тэксце прысутнічаюць толькі тры відавочныя паланізмы, але пры гэтым налічваецца каля васьмідзяці германізмаў. На падставе гэтага нямецкі лінгвіст Вольфганг Шмід выказаў гіпотэзу, што гэтыя «германізмы» насамрэч з'яўляюцца элементамі паўночна-ўсходняга ідыше, а інфарматарам мог быць яўрэй. З. Зінкявічус, аднак, палічыў гэтую ідэю цікавай, але малаверагоднай, бо ў слоўніку адсутнічаюць гебраізмы, ды і цяжка ўявіць такога інфарматара ў кампаніі

Poganskie gwary z Narewu.		
1 ja	- af	40 utac - tibt
ty	- tu	twardy - kit
chciec	- wuld	mo - makr
on	- ep	alie - bat
5 zo, b	- donif	dzień - dinf
glowa	- kalf	brac - emt
noga	- kaj	mied - turd
reka	- hanuf	45 plak - wajrid
brzech	- wendof	dziwczyn - mejdo
10 drzewo	- mejdo	nos - nafif
zyc	- giweti	bez - fjaf
ziemie	- zem	50 sosna - pufe
dawad	- dodif	jodtowida - egte
pieketa	- tirtif	mozna - gelf
15 droga	- pmof	winda - gauta
wief	- ducima	widzied - zurdit
ryby	- zuwo	patrzy - mact
pan	- wiro	55 na, na, ko - an
kobieta	- wiro	w, do - ii
20 deszcz	- Letf	dog - deuf
tylko	- zik	las - mifeta
wiatr	- winta	mydlc - pracz
woda	- auu	60 piocho - fpita
niedzwiaz	- lukaf	wedzied - gindi
25 wilk	- Wulk	ksiezyc - monda
jelen	- brid	wlosy - laugi
ile	- fik	ptak - paud
bagno	- puto	65 chodzic - ejd
gora	- kauri	szed - jo
30 kto	- kit	chowac - flid
szczesie	- laupa	bdg - wuf
wola	- laup	ognisko - ugh
przeciw	- puf	70 poganskie - pjakuf
slovo	- waid	laume
35 mowic	- zauri	krzyzacy - guti
wiec	- mairf	
powiedz	- pafad	

75	moŭkaci - drugi	115	wagzi - Liŭaj
	czekać - Łaud		ocze - Augi
	czemu - kandi		koniec - Ajga
	rodzić - gemd		kończyc - Ajga
	busiel - gacz		innu - cit
	Lisa - Łapf		drugi - andar
	zajac - zagf	120	trawa - zil
80	stuchac - hirdet		pietzi - pikra
	teczā - argikaf		państwo - pramind
	ciąg - praud		umrzeć - mort
	sām - pāt		język - waldā
	sami - pāti	125	cicho - kajki
85	tobie - zadid		Szlach - weda
	dkuga - ilg		plywad - Łaudt
	kochoć, miłować - miłdat		diabł - tuckif
	leżać - guld		maly - mazi
	brzoza - bryf	130	wietki - Łetf
90	ŝwina - kuma		wiele - dawag
	powietrze - aif		burza - wiif
	rzeka - upa		człowiek - mard
	ezero - ziro		Ciemno - dumo
	koń - zirgo	135	piosenka - daina
95	Łódź - Ławe		spiewać - dainid
	Wielki Niew - Nawta		Łud - Łaud
	piasek - rada		Łata - paderf
	polak - mawag		dym - arf
	młoda - ate	140	pid - terd
100	cioc - Łewg		esć - ezd
	dzieci - barnaj		żwierz - wirza
	wszystko - wifa		późno - auli
	ten - taf		ja jestem - Af irm
	stanie - Łata	145	grzyby - fini
105	przycisni - faprizi		mięso - Łata
	begac - fzaid		szukać - fidd
	czas - ajki		leucac - natid
	jabłko - kēm		dziwna - futa
110	dla mnie - mān	150	dom - chad
	maje - mano		było - pesi
	walka - karo		płos - kvo
	pokój - meza		przez - par
	ka mień - dukmi		talże - je

155	było	- wak	Łaka	- wiza	
	sona	- puc	dobrze	- buni	
	wnona	- ktaugif	dobry	- pągif	
	orzeł	- adlif	185	dobry	- ejchol
	światło	- Łajcha		kwiat	- flumf
160	siedzieć	- fid		CO	- kar
	obok	- paf		pakid	- degt
	czarny	- mołno		do góry	- auchf
	złoty	- zeld	190	wziąć	- auga
	bieli	- Łatta		korzeń	- wure
165	czerny	- rade		nowy	- mau
	zimno	- kaldi		sen	- sero
	gorące	- Łarmi		spać	- flaud
	liś	- Łatf	195	bardzo	- Łaba
	nó	- fwaftif		zdrowie	- waltida
170	młody	- Ławnif		potem	- spot
	stary	- feni		zysiężować	- wiktuo
	zmija	- fepine		skóra	- cef (atos)
	jeńom	- anki	200	kręć	- finga (sioga)
	jeden	- ang		nasz	- miftar (miftar)
175	dwa	- duo		silny	- ftr (str)
	trzy	- trif		prawy	- daf (dags)
	cztery	- teter		trzeba	- wa (waz)
	pięć	- pank	205	imie	- nom (nom)
	sześć	- szasz			
180	siedem	- gęptif			
	osiem	- aktif			

каталіцкага святара.

З-за фрагментарнасці запісаў і магчымых скажэнняў З. Зінкявічус не адважыўся безумоўна аднесці мову слоўніка ні да яцвяжскай, ні да летувіскай. Ён прапанаваў тры магчымых гіпотэзы паходжання помніка: па-першае, гэта магла быць мясцовая яцвяжская гаворка, якая зведала моцны ўплыў літоўскай мовы; па-другое, гэта магла быць

летувіская мова, што развілася на надзвычай моцным яцвяжскім субстраце; па-трэцяе, складалынік слоўніка мог проста не адрозніваць яцвяжскія і літоўскія словы, фіксуячы сумесь дзвюх моў, якія на той час у гэтым рэгіёне былі шмат у чым падобныя.

Нягледзячы на ўсе сумненні, існуюць важкія аргументы супраць версіі аб свядомай фальсіфікацыі. Польскі лінгвіст Кшыштаф Томаш Вітчак адзначае, што лінгвістычная калька, засведчаная ў постяцвяжскім тапанімічным арэале (напрыклад, пераклад назвы «Windobala» як «Wiatroluza»), дакладна пацвярджаецца дадзенымі слоўніка Зінава, хоць у навуцы 1980-х гадоў гэты факт быў цалкам невядомы. Акрамя таго, некаторыя тапонімы (як возера Койле каля Сувалак, што азначала «ціхае возера») можна карэктна растлумачыць толькі дзякуючы гэтаму слоўніку, дзе прысутнічае слова «kajli» (ціха). Яшчэ адным доказам аўтэнтычнасці з'яўляецца адлюстраваная ў тэксе дэпалаталізацыя палаталізаваных складовых санорных пасля балцкага зычнага «v» на ранній стадыі (напрыклад, «wulke» ад «wilkas» і «wuld» ад «wiltei»). Гэтая ўнікальная фанетычная з'ява была абсалютна невядомая лінгвістам да публікацыі З. Зінкявічуса. Паводле Вітчака, гіпатэтычны фальсіфікатар мусіў быць геніяльным балта-славянскім дыялектолагам, які пераўзыходзіў бы ўсіх тагачасных спецыялістаў, што робіць імавернасць падробкі мізэрнай.

У слоўнічку меркаванай яцвяжскай мовы чакалася б мноства паралеляў з прускай мовай, але аказалася вельмі мала лексікі, якую можна назваць выключна заходнебалцкай. Значная частка слоў з'яўляецца супольнай адначасова з прускай і з летувіскай (а нярэдка і з латышскай) мовамі. Адзначаецца таксама дзіўна вялікая колькасць прамых паралеляў выключна з латышскай мовай, што ставіць перад даследчыкамі пытанне пра магчымасць прамых тэрытарыяльных кантактаў у мінулым.

Сярод выключных паралеляў паміж мовай слоўніка і прускай мовай сустракаюцца такія адзінкавыя прыклады, як слова «kajli» (ціха), якое перагукаецца з прускім «kails» (здоровы), дзе мяркуецца семантычная эвалюцыя ад «здоровы» да «ціхі». Таксама прысутнічае слова «tarmi» (гарачыня), якое паўтарае прускае «gorme» ў асаблівым вымаўленні з пераходам пачатковага «g» у «t», і слова «pau» (новы), што адпавядае прускаму «paws». У лексіцы слоўніка прысутнічае і значная доля запазычанняў з германскіх моў. Вылучаюцца і пэўныя паўднёва-славянскія паралелі: напрыклад, яцвяжскае «radid» (працаваць) звязана з сербска-харвацкім «радити», што працягвае шэраг вядомых перагукаў прускіх слоў з паўднёваславянскай лексікай. Лацінскае «serpens» адлюстравана ў яцвяжскім «serpine» (змзя).

Уласна «яцвяжскае» развіццё ў рамках балцкага лексічнага матэрыялу дэманструюць такія словы, як «weda» (дарога), якое паходзіць ад прускага «wedda» і летувіскага «vesti» (весці). Слова «dumo» (цэпра) паходзіць ад прускага «dumis» і летувіскага «dumas» (дым), пры гэтым месца паняцця «дым» у слоўніку заняло слова

«ars», роднаснае летувіскаму «oras» (паветра). Назоўнік «wir(i)ba» (жанчына) утвораны ад кораня са значэннем «мужчына» (прускае «wirs», літоўскае «vyras») з дапамогай суфікса «-(i)ba-», які ў літоўскай мове звычайна выкарыстоўваецца для ўтварэння аддзяяслоўных назоўнікаў.

Прамыя індаеўрапейскія адпаведнікі маюць словы «nomas» (імя), «(a)sirga» (кроў), «kar» (што), «mard» (чалавек). Апошнія слова цесна звязанае з іранскім абазначэннем чалавека як «смяротнага» і перагукаецца з іранска-індаеўрапейскай назвай фінскамоўнага племені мардва на Ніжнім Паволжы. Гэты перагук лічыцца вельмі каштоўным з-за наяўнасці на Ніжнім Паволжы згущэння гідранімічных балтызмаў, сярод якіх рака Сезельда, што пераклікаецца з назвай ракі Ясельда (утрымлівае яцвяжскі элемент «-da» ад «uda» — вада, рака).

У лексіцы слоўнічка засведчаныя тры важныя тэонімы: **Пяркус, Лаўме і Туоліс**.

Тэонім «**Pjarkus**» (**Пярун**) утвораны бессуфіксальным чынам, што адрознівае яго ад літоўскага «**Perkunas**» і прускага «**Perkuns**», у якіх прысутнічае суфікс «-un-». Побач з ім у тэксце згадваецца тэонім «**Laume**», і абодва яны маюць пазнаку «паганскія» (польск.: *rogan-skie*). Слова «**лаўма**» ў пазнейшым зніжаным значэнні «**ведзьма**» сустракаецца не толькі ў Летуве, але і на Смаленшчыне (паводле запісаў фалькларыста У. Дабравольскага). Першапачаткова гэта было імя агульнабалцкай багіні-парадзіцелькі, якое ўзыходзіць да індаеўрапейскага кораня «**leudh-**» са значэннем «**расці**».

Тэонім «**Tuolis**», якім у слоўніку пазначаецца чорт (адпачатна - імя падземнага боства), мае беспрыставачны выгляд і перагукаецца з імем прускага бога падзем'я «**Pa-tals**», у якім корань «**tal-**» пашыраны прыстаўкай «**pa-**» (прыставачны спосаб утварэння тэонімаў быў вельмі папулярны ў прусаў). Гэты тэанімічны раздзел уяўляе велізарную каштоўнасць для балцкай міфалогіі.

У мове слоўнічка фіксуецца шэраг асаблівых фанетычных змен, якіх не ведаюць іншыя вядомыя балцкія мовы. Напрыклад, існуе перагук з індаеўрапейскай албанскай мовай: «яцвяжскае» пачатковае «**t**» сустракаецца там, дзе ў іншых балцкіх мовах стаіць «**g**» (як у словах «**tarmi**» насупраць прускага «**gorme**» або «**terd**» насупраць летувіскага «**geriti**» - **ніць**). Пасля дыфтонга «-**au-**» глухі зычны азваццаецца: літоўскае «**pautas**» ператвараецца ў яцвяжскае «**paud**» (**яйка**). Азванчэнне глухого зычнага ў лексіцы слоўнічка з'яўляецца вельмі частай з'явай. Іншай спецыфічнай рысай з'яўляецца спрашчэнне пачатковага «**pl-**» да «**l-**», як у слове «**laugi**» (валасы), што адпавядае летувіскаму «**plaukai**».

Вядомы лінгвіст і балтыст Уладзімір Тапароў пакінуў наступны водгук на знаходку «Яцвяжскага слоўнічка»: «*Сам слоўнічак зрабіў на мяне вельмі глыбокае ўражанне бяспрэчнай сапраўднасці і арыгінальнасці. Больш за тое, ён фіксуе тую стадыю ў развіцці яцвяжскай мовы (і/або тую гаворку), пра якую*

паводле наяўных рэштак гэтай мовы мы не мелі ніякага ўяўлення. Таксама цікавыя і павучальныя ў слоўнічку як індаеўрапейскія архаізмы, якіх няма ў вядомым балцкім матэрыяле, так і сляды пазнейшых кантактаў (з нямецкай мовай). Вельмі нетрывіяльныя некаторыя словаўтваральна-марфалагічныя рысы. Нарэшце, асабліва цікавае ўяўляюць асобныя факты, што кідаюць святло на пераходныя працэсы ад балцкай стадыі да праславянскай».

На думку большасці лінгвістаў, пры ўсіх цяжкасцях і лакунах у даследаванні яцвяжскай мовы, гаворкі яцвягаў найбольш блізкія да гавораў балцкага племені прусаў, а таму аднесены да заходняй галіны балтыйскай групы індаеўрапейскай моўнай сям'і. Паводле даследаванняў польскага лінгвіста Яна Атрэмбскага, мова яцвягаў - заходнебалцкая, якая таксама мела некаторыя асаблівасці, характэрныя для славянскіх моў.

Ва ўступе да выдадзенага ў 1545 г. Першага прускага катэхізма гаворыцца: «*Яцвягі [Die Sudawen], хоць іх мова і трохі прасцейшая, але здольныя ў гэтай прускай мове, якую выдрукаваны ўвесь гэты катэхізм, зразумець усе словы*». Магчыма, гэта тычылася толькі тэрытарыяльна бліжэйшай да прускіх тэрыторый судаўскай гаворкі.

Пра блізасць яцвяжскай да старапрускай мовы сведчыць шэраг лінгвістычных рыс.

Як і пруская, яцвяжская мова захоўвала старабалцкі дыфтонг «-**ei-**». Ва ўсходнебалцкіх, або цэнтральнабалцкіх, мовах (летувіскай і латышскай) ён перайшоў у «-**ie-**». Напрыклад, летувіскі тапонім *Leipalingis* на старой яцвяжскай тэрыторыі суадносяць з літоўскім *liepa* «**ліна**» і выводзяць з яго яцвяжскае **leipa**.

Як і ў прускай, у яцвяжскай мове зычныя **s**, **z** не перайшлі ў шыпячыя **š**, **ž**. Пра гэта сведчаць, напрыклад, назвы ракі Зэльвы («зеленаваты») або возера Свіцязь («зіхцець»).

У яцвяжскай, як і ў прускай, прадуктыўным быў суфікс «-**ing-**». Пра гэта гавораць і літоўскія назвы на старой яцвяжскай тэрыторыі *Apsinge*, *Nedzinge*, *Pilvingis*, *Suvingis*, а таксама і сама назва яцвягаў (**jat-v-ing-**).

Летувісы сабралі даступную ім яцвяжскую лексіку, блізкую да летувіскай мовы, за што ім: «Дзякуй».

Яцвяжская-летувіская-беларуская

AS - AŠ - Я

TU - TU - ТЫ

ES - JIS - ЁН

DONTIS - DANTIS - ЗУБ

KAJ - KOJA - НАГА

SMAKRA - SMAKRAS - ПАДБАРОДАК

GIWATTI - GYVENTI - ЖЫЦЬ

ZUWO - ZUVIS - РЫБА

BRID - BRIEDIS - ЛОСЬ

LUKAS - LOKYS - МЯДЗВЕДЗЬ

LAPS - LAPE - ЛІСА

ZIRGO - ŽIRGAS - КОНЬ
 KUO - ŠUO - САБАКА
 WIROS - VYRAS - МУЖЧИНА
 ATE - MOTE, MOTINA - МАЦІ
 TEWS - TEVAS - БАЦЬКА
 BARNAI - BERNAI, VAIKAI - ДЗЕЦІ
 GIMNA - ĢIMINE - СВАЯКІ
 PUSE - PUŠIS - САСНА
 EGLE - EGLE - ЕЛКА
 MISTA - MIŠKAS - ЛЕС
 GIR - GIRIA - ВЯЛІКІ ЛЕС
 MEIDO - MEDIS - ДРЭВА
 UPA - UPE - РЕКА
 ZIL - ZOLE - ТРАВА
 AKMI - AKMUO - КАМЕНЬ
 LETS - LIETUS - ДОЖДЖ
 TIRTIS - KIRVIS - ТОПОР
 LAWE - LAIVAS - КАРАБЕЛЬ
 UGNE - UGNIS - АГОНЬ
 PATS - PATS - САМ
 BAT - BET - АЛЕ
 EMT - IMT - БРАЦЬ
 TIBT - TIKETI - ВЕРЫЦЬ
 TURD - TURETI - МЕЦЬ
 PASAUK - PAŠAUK - ПAKЛІЧ
 TAURIT - TARTI - ГАВАРЫЦЬ
 GELI - GALI - МОЖАШ
 MACT - MATYTI - БАЧЫЦЬ
 PRATAT - PROTAUTI, MESTYTI - ДУМАЦЬ
 SLIBD - SLEPTI - ХАВАЦЬ
 LAUD - LAUKT - ЧАКАЦЬ
 HIRDET - GIRDET - ЧУЦЬ
 PJAUD - PJAUTI - РЭЗАЦЬ
 GEMD - GIMDYT - РАДЖАЦЬ
 DEUS - DIEVAS - БОГ
 GULD - GULT - ЛЕГЧЫ
 KARO - KARIAUTI - БАЯВАЦЬ
 DAINA - DAINA - ПЕСНЯ
 DAINID - DAINUOT - СПЯВАЦЬ, ПЕЦЬ
 AUGA - AUGA - РАСЦЕ
 JE - JO, TAIP - TAK
 BALTAS - BALTAS - БЕЛЫ
 RAUDE - RAUDONAS - ЧЫРВОНЫ
 JAUNIS - JAUNAS - МАЛАДЫ, ЮНЫ
 SENO - SENAS - СТАРЫ
 KIT - KIETAS - ЖОРСТКІ
 LAUMA - LAIME - ШЧАСЦЕ
 ILG - ILGAS - ДОЎГІ
 AIGA - PABAIGA - КАНЕЦ
 AIGT - BAIGT - ЗАКАНЧВАЦЬ
 MORT - MIRT - ПАМЕРЦІ
 LAUD - LAUKT - ЧАКАЦЬ
 MAZ - MAŽAS - МАЛЕНЬКІ
 DAUG - DAUG - МНОГА, ШМАТ
 DEGT - DEGTI - ГАРЭЦЬ
 LABA - LABAI, GERAI - ДОБРА

STIR - STIPRUS - ДУЖЫ, МОЦНЫ

І вось, калі мы ў кароткім выглядзе прывялі ўсе лёгка даступныя і спрошчаныя звесткі пра “Яцвяжскі слоўнічак” і пра яцвяжскую мову, можам зрабіць некаторыя высновы і заключэнні.

1. Яцвяжская мова ў XII-XIII стагоддзях існавала ў пераважна ў выглядзе двух асноўных дыялектаў: судаўскага і дайнаўскага.

2. Яцвяжская мова была найбольш блізкай да прускай мовы, а не да жмудскай.

3. “Яцвяжскі слоўнічак” быў напісаны і знойдзены на тэрыторыі Заходняй Дайнавы. Заходніх дайнаўцаў якраз і называлі яцвягамі.

4. Судаўскі яцвяжскі дыялект (Усходняя Судаўія) лёг у аснову сучаснай летувіскай літаратурнай мовы. Не жамойцкі дыялект, а менавіта судаўскі.

І як выснова: сучасныя летувісы (жмудзіны), мякка кажучы, пазычылі нашы:

- назву - Літва;
- сімваліку - Пагоня;
- сталіцу - Вільня;
- тэрыторыю - Віленскі край;
- гісторыю - гісторыя Вялікага Княства Літоўскага;
- многія гістарычныя помнікі і артэфакты;
- палітычныя эліты часоў ВКЛ, сярод якіх няма

ніводнага жмудзіна на працягу стагоддзяў;

- а таксама яны прысвоілі і мову нашых яцвяжскіх прашчураў - судаўскую яцвяжскую мову. Таму, калі летувісы параўноўваюць сучасную летувіскую літаратурную мову з яцвяжскай, гэта выглядае так, як бы беларусы параўноўвалі сучасную беларускую мову з беларускай мовай XIX стагоддзя і дзівіліся, што 90% лексікі супадае.

Стрыжань сучаснай беларускай славянскай мовы - старабеларуская славянская мова, якая была мовай ліцвінаў (беларусаў) славянскага паходжання. Сучасная летувіская літаратурная мова - штучная мова, у аснове якой ляжыць мова ліцвінаў (беларусаў) балцкага паходжання. Калі сёння прынцыпова заняцца гэтым пытаннем, то, толькі пазбавіўшы сучасную летувіскую літаратурную мову шыпення, можна аднавіць мову прашчураў беларусаў яцвяжскага паходжання.

Беларуская мова не мае ні аднаго запазычання з летувіскай мовы і ні аднаго запазычання са жмудскага дыялекту. Усе балтызмы ў беларускай славянскай мове - гэта запазычанні з беларускай яцвяжскай мовы і моваў дробных балтыйскіх плямён, якія жылі на тэрыторыі сучаснай Беларусі (уласна літва, налышаны і да т.п.). Усе лінгвістычныя спасылкі на летувіскую мову неактуальныя.

Адраджэннем прускай мовы займаюцца навукоўцы многіх краін, а драджэннем яцвяжскай мовы не займаецца ніхто. А паход па яцвяжскую спадчыну наспеў. Сёння на самым высокім узроўні беларусы мусяць абвясціць сябе, калі не адзінымі, то асноўнымі спадчыннікамі яцвяжскага этнасу.

Станіслаў Суднік

БЕЛАРУСКАЯ МЕТАЛІНГВІСТЫКА

Колеры, афарбоўкі і масці ў Лідзе і ў астатняй Беларусі

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Афарбоўкі і масці жывёлаў

Пароды сабак

Фландрскі буё

1 - Сабакі-пастухі і быдлагонныя сабакі, акрамя швейцарскіх быдлагонных сабак, Бельгія

Хававарт

2 - Пінчары і шнаўцары, малосы, горныя і швейцарскія быдлагонныя сабакі, Германія

Харвацкая аўчарка

1 - Сабакі-пастухі і быдлагонныя сабакі, акрамя швейцарскіх быдлагонных сабак, Харватыя

Фокстэр'ер

3 - Тэр'еры, Вялікабрытанія

Хакайда

5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды, Японія

Хахо-аву

Не прызнаны МКФ, Афрыка

Французскі бульдог

9 - Дэкаратыўныя і сабакі-кампаньёны, Францыя

Ханаанскі сабака

5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды, Ізраіль

Хеляфорсхунд (шведскі элкхунд, ласіная лайка)

Не прызнаны МКФ, Швецыя

Хюгенхунд
6 - Ганчакі і сваяцкія пароды,
Нарвегія

Чаў-чаў
5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды,
Кітай

Чьнук
Не прызнаны МКФ, ЗША

Цвергпінчар
2 - Пінчары і шнаўцары, малосы,
горныя і швейцарскія быдлагонныя
сабакі, Германія

Чорна-падпалы кунхаўнд
6 - Ганчакі і сваяцкія пароды, ЗША

Чьпіпарай
Не прызнаны МКФ, Індыя

Цвергшнаўцар
2 - Пінчары і шнаўцары, малосы,
горныя і швейцарскія быдлагонныя
сабакі, Германія

Чорны тэр'ер
2 - Пінчары і шнаўцары, малосы,
горныя і швейцарскія быдлагонныя
сабакі, СССР

**Чырнека дэль этна, ці сіцылійскі
хорт**
5 - Шпіцы і прымітыўныя пароды,
Італія

Часанік бей рэтрывер
8 - Рэтрыверы, спаніелі і вадзяныя
сабакі, ЗША

Чукоцкі ездавы
Не прызнаны МКФ, Расія

Чьхуахуа
9 - Дэкаратыўныя і сабакі
кампаньёны, Мексіка
(Працяг у наступным нумары.)

Згукі Дня беларускага пісьменства ў Лідзе

Ежы Путрамонт

ВЕРАСЕНЬ*

Аповесць Том першы

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

- Ну, як прайшла ваша чарговая вандроўка? Што вы шукалі на гэты раз: абмоткі, пілоткі?

Фрыдэберг паддаўся на, здавалася б, нецікавую тэму:

- Гэта не дае мне спакою ўжо чвэрць стагоддзя, - прашыпеў ён, - гэтае становішча адміністратара. Яшчэ да вайны. Памятаеш, як я прасіўся ў шыхт? Дарагі мой, я ненавіджу тыл, я люблю апэратыўнае мастацтва - і як на злосць...

- Як гэта, ці і цяпер зноў нічога?

- Каб ты ведаў! Я даведаўся, што нават Поролі, таму самаму Поролі, якога калісьці знялі з батальёна за п'янства, нават яму нешта было падрыхтавана. Я прыехаў адразу, дзе там...

Бурда наўмысна пазяхнуў, каб паказаць, што для яго справы дробязі, і ўзрушыць суразмоўца. І не памыліўся:

- Ведаеш, - Фрыдэберг нахіліўся да яго, падняўшы бровы, яго вусы ўсталі дыбам, прашаптаў, - там не проста нязграбныя людзі. Дэфектныя, - прашыпеў ён пагрозліва, падняўшы палец. - Такі Кнотэ, напрыклад, проста кажа: "Трымайся за Віслу!" Зразумеў? Сілезію, Познань, Лодзь - усё аддаць! Дзед бы такога каленам пад зад. А ў нас маюць яму таксама нешта прапанаваць...

Бурда ўстаў. Словы Фрыдэберга пабеглі па спіне, як мурашкі па скуры. Ён ведаў Кнотэ, не любіў яго, але згаджаўся з тым, што ён добры афіцэр. Вісла! А што, калі сэнс гэтага цяжару, які некалькі гадзін ціснуў на яго, заключаўся ў правале камбінацыі Бека? - "Немагчыма, - цвёрда сказаў ён сабе, але і механічна. - Немагчыма, - паўтарыў ён сабе, - і пра гэта нават думаць нельга. Але чыста тэарэтычна, калі... што тады застаецца?"

Ён пачаў з намаганнем стрымліваючы словы:

- Слухай, Генрык, мы ж знаёмыя шмат гадоў. Мы ўвайшлі ў гэтае жыццё разам, мы наеліся яго, колькі маглі, мы, напэўна, разам і сыдзем. Да яснай халеры, калі ж мы павінны быць шчырымі, як не адзін з адным, твар у твар...

- Але ж, Казік, ты ж ведаеш...

- Скажы мне, што ты думаеш, ты, вайсковец па запале, па вопыце, пра ўсё гэта? Чаго мы вартыя, на ўсялякі выпадак? Зразумей мяне правільна, я не спрабую прымусіць цябе гаварыць...

- Казік, замаўчы! - устаў таксама Фрыдэберг. - Як ты можаш! Я, вядома, скажу табе, што ведаю, што думаю...

Яны глядзелі адзін аднаму ў вочы. Бурда ўклаў занадта шмат у гэты позірк, бо Фрыдэберг, быццам прачытаў, якую вагу той надае сваім прызнанням, стрымаўся, на хвіліну перабіраючы свае меркаванні, каб не быць занадта прамым. Просьба аб шчырасці мела адваротны эфект. Фрыдэберг не знайшоў нічога лепшага, чым бездапаможнае "калі б".

- Ведаеш, у нас ужо некалькі гадоў як падрыхтаваны ўсходняя мабілізацыя. Ну і ўмацаванні...

- Я ведаю гэта. - Бурда махнуў рукой, не чакаючы ўжо шмат чаго, і Фрыдэберг паспяшаўся вярнуць яго давер:

- Наверсе балаган. Генеральнага штаба амаль няма, і ваш дарагі Ромбіч працуе за дваіх і за траіх, але... сам ведаеш, які ён. Акрамя таго, не так проста кампенсаваць тое, што напаскудзіў Гансяроўскі. Ну, а чаго варты Рыдз, вы ж ведаеце... - ён паглядзеў Бурду ў вочы, напэўна, сутыкнуўся з чымсьці халодным, як шкельца лёду ў шклянцы вады, заікнуўся і паправіўся. - Галоўнакамандуючы, так, правёў вельмі карысныя змены ў арганізацыі камандавання на вышэйшых узроўнях. У перакройванні камандавання арміі, напрыклад...

- Скажыце каротка і лаканічна: ці вытрымаем мы? Фрыдэберг рэзка адрэзаў:

- Вытрымаем. - І праз хвіліну дадаў, - Германія не зусім звар'яцела: Францыя, Англія, Расія...

Бурда сеў. Ён не адчуваў ніякага жадання да далейшых прызнанняў. Цалкам механічна, быццам забіваючы цвік ва ўпартую цэглу, ён паўтараў у думках сам сабе: усё гэта лухта, усё гэта лухта, вось у чым сэнс...

* Jerzy Putrament. Wrzesień. Ежы Путрамонт. Верасень. Аповесць у двух тамах. Выдавецтва Міністэрства нацыянальнай абароны, Варшава, 1953 г. Першае масавае выданне. Тыраж: 75 000 асобнікаў. Пераклад Станіслава Судніка.

Фрыдэберг тым часам, з палёгкай пакінуўшы вялікія справы, тым ахвотней вярнуўся да сваіх праблем:

- Я ж казаў, мабілізацыя. Уся сістэма забеспячэння мабілізацыі была запланавана на Усход. Мы ўсё ж такі ў сакавіку больш-менш справіліся з рэзервістамі. Але пры ўсеагульнай, хо-хо! Усё трэба мяняць. Тут, у Вярхоўным, гэта іх не вельмі турбуе, але ў нас... Акрамя таго, ёсць дэфіцыт, асабліва ім не хапае спецыяльнай зброі. Мы павінны атрымаць супрацьтанкавыя вінтоўкі, але тут носяцца з гэтым, як з яйкам. Таямніца!

- Словам, мы гатовыя, але да кароткачасовай дэманстрацыі, - скрыўіўся Бурда. Ён быў злы на Фрыдэберга, быццам той быў вінаваты ва ўсім гэтым жаласным стане рэчаў. - Не разумею, чаму, ты пастаянна ціснеш на гэтую армію. Каб хутчэй атрымаць пад зад?

Фрыдэберг захлынуўся:

- Што? Усе атрымалі! Пороля атрымлівае, нават Кногэ нешта ахвяруюць. А я што? Ці я горшы? Ты ведаеш, як цяжка нам было з зоркамі. А ты проста назіраеш, як яны атрымліваюць другую. І за што? За тое, што яны пару месяцаў пагулялі ў камандуючых армій? Ты разумееш, які пераварот будзе нават? Пороля паўгода таму камандаваў дывізіяй. А цяпер яго былы начальнік можа быць яго начальнікам штабу. Лёгка казаць, хто зараз не возьме арміі, той праз год пойдзе на пенсію. Можна, ты мяне тады прыгорнеш, дасі мне якое-небудзь ваяводства, га?

Тэлефон у зале. Бурда ўскочыў, рады ўхіліцца ад надакучлівай просьбы Фрыдэберга. Каля трох хвілін ён цягнуў сваю згоду на нейкага віцаваяводу.

Фрыдэберг, аднак, адразу ж перайшоў у паўнаватасную атаку:

- Слухай, Казік, менавіта пра гэта я і хацеў з табой пагаварыць. Яшчэ не ўсё страчана, яны фарміруюць яшчэ дзве рэзервовыя арміі Вярхоўнага камандавання. Гэта не тое ж самае, праўда, але... лепш нешта, чым нічога, разумееш?

- Не зусім...

- Ты добра ведаеш Стахевіча. Ты таксама сустракаешся з Каспшыцкім, прыватна...

- Ну і што?

- Раствумац ім, да яснай халеры! За каго яны мяне лічаць? Я што, горшы за Поролю? Альшыне з Гародні таксама нейкую апэратыўную групу далі. Толькі мне нічога. Я, з першай брыгады...

- Ну, добра. - Бурда такая яго прамалінейнасць раздражняла. - Ну, дамо табе гэтую армію, калі ласка. А што далей? Выйграеш вайну?

- Але... Англія, Францыя... Германія не вар'ят... сам жа казаў... - Фрыдэберг страціў цярпенне, амаль заенчыў. Ён нахіліўся наперад, бледны, з чырваневатымі жылкамі на носе і шчоках, і, як Бурда пятнаццаць хвілін таму, пачаў маліць аб сумленнасці:

- Ты ў цэнтры ўвагі, хто ж, акрамя цябе, павінен ведаць... Што ўсё гэта значыць?

Настолькі нечаканым быў гэты скачок ад настой-

лівасці да нейкай адчайнай бездапаможнасці, што супраціў Бурды аслаб. Ён не мог справіцца з гэтай сістэмай шалёных, але лагічных перадумоў, якая некалькі месяцаў служыла яму супрацьдзем ад небяспечных, непераадольных навін; разлікаў, паведаў панікі сярод вышэйшых чыноў; гэтай сістэмай, як жалезным салдацкім пайком, трэба было падзяліцца з гэтым чалавекам, якога ён міжволі давёў да мяжы поўнага адчаю.

- Мы ж так казалі, хоць бы тады ў траўні. Гітлер мусіць ведаць, што тут пахне вайной у нязручнай для яго канфігурацыі. Калі ён апамятаецца, хто ведае, можа, ён вернецца да палітыкі сяброўства з намі, якое яму столькі дало...

- А думаецца ён ці не?

- О, дарагі мой! - развёў рукамі Бурда. - Усё залежыць ад дыпламатычнай дакладнасці. Важна, каб у Гітлера была выразная альтэрнатыва: бізун або пернік. Бізун, калі мы падамо Гданьск або калідор важнейшымі за вялікую гістарычную дарогу на Усход... Пернік, калі ён адумаецца. Зразумеў?

- Не зусім...

- Бачыш, дарагі мой, палітыка складанейшая за камандаванне... нават арміяй... У Гітлера галава закружылася. Ён забыўся, што без нашай дапамогі не дасягнуў бы і чвэрці таго, што атрымаў. Ён хацеў бы зарэзаць курыцу, якая нясе залатыя яйкі...

- Гэта мы - гэтая курыца?

- Скажам так. Дзеля кароткатэрміновай карысці, хоць бы якой, бо Гданьск у яго ўсяроўна ў лапах, і ён ездзіць па калідоры, як яму заўгодна, дзеля гэтай кароткатэрміновай, сімвалічнай карысці ён губляе ў вачах...

- Калі гэта сімвалічна, то чаму мы зноў супраціўляемся?

- О, мой дарагі! Наша роля зараз вызначаецца. Вы б паспрабавалі пагадзіцца на гэты Гданьск! Нас бы змялі за некалькі дзён! - Ён прыпомніў той крык паручнічка сёння. - Мы б нават не былі ўпэўненыя ў войску. Ведаеш, як тут ненавідзяць Гітлера. Ён хацеў згадаць пра габрэяў, але своечасова падхапіў яго. - Ён сапраўды антыпатычны, але пачуцці ў палітыцы далёка не завядуць. Нам трэба асцярожна маневраваць. З гэтай нацыяй дурняў...

Фрыдэберг перавараваў у маўчанні, якое пачало зацягвацца. Бурду таксама падаваліся гэтыя разважанні нацягнутымі, такімі безапеляльнымі ў вуснах Бека. Ён паспрабаваў падсумаваць, спрасціць:

- У двух словах: з намі, як паўнаватасным партнёрам - на Усход. Альбо адзін супраць усіх нас, у тым ліку Расіі, а ў Маскве англічане размаўляюць, каб ён паверыў, што гэтае другое выйсце рэальнае...

- Але чаму мы не хочам гэтай расійскай дапамогі?

- О, Божа мой! - абурыўся Бурда. - Гэтае другое выйсце - бяссілле. Мы не зацікаўлены ў знішчэнні Гітлера, мы зацікаўлены ў тым, каб правільна яго выкарыстаць. Зразумеў нарэшце? Трэцяга выйсця няма. Таму, я не так хвалюся, як... іншыя. Я веру, што розум пераможа.

Фрыдэберг нарэшце пагадзіўся на аптымістычную

выснову, бо вярнуўся да свайго:

- Ну, то што? Згода, га? Пагаворыш са Стахевічам?

- Са Стахевічам, згода. Вядома, без гарантый. Ты ж ведаеш, што там у яго Ромбіч усім круціць?

- Ведаю, ведаю. Але ты справішся, абыдзеш яго ці залагодзіш. Чакай, стары, прыдзеш да мяне калі-небудзь. Такі штаб я арганізую.

- Дарэчы, пра штаб. У цябе ёсць ад'ютант?

- Вядома.

- Добры?

- Я не бяру дрэнных... - Ён зрабіў паўзу, хутка зірнуўшы на Бурду. - Я маю на ўвазе, што да камандавання корпусу. Чаму?

Надышла чарга Бурды. Яму было цяжка, перавага была занадта відавочнай. Ён прыкусіў губу, маўчаў, чакаючы, што той палегчыць яму жыццё. Але ён не палегчыў.

- Ты памятаеш Янка? Сына... - нарэшце дадаў ён з некаторым раздражненнем.

- О, так! - Фрыдэберг ад радасці ляпнуў па калене, нарэшце зразумеўшы. - Янак, такі хлапчук. Дзе ён цяпер? Ён, напэўна, ужо ў ліцэі, га?

- Ён ужо падпаручнік.

- Не можа быць. Як ляціць час! І што, ён дзесьці тут?

- Не, у Бохні, ён камандуе звязам.

- Але, слухай, чаму ты не паслаў яго да мяне? Давай яго зараз... - Ён зрабіў паўзу, задумаўшыся. - Ну, разумееш, у мяне няма пасад. Але калі я буду фармаваць штаб, я сустрэну яго з распасцёртымі абдымкамі. Ад'ютантам...

- Вялікі дзякуй. У рэшце рэшт, ён адзінае дзіця. У гэтай пяхоце далёка не зойдзе.

- Вядома. Абяцаю табе. Неадкладна, як толькі атрымаю армію ці апэратыўную групу... Мне без розніцы назва, карацей кажучы, як толькі паеду на лінію, я адразу яго выцягну. Разбяруся з ім асабіста! - "Ян Бурда", - напісаў ён у нататніку, - выдатна.

- Калі вяртаешся? - спытаў Бурда. - Ты прыехаў на машыне?

- Ні ў якім разе. Дарогі там такія дрэнныя. Машына можа разваліцца на хаду ад простага траскі. Адчай. І паглядзі, як гэта часам карысна ў нашых пакутах. Чэхі нарабілі выдатных дарог, і тым лягчэй іх забралі. Не, я заўтра вяртаюся цягніком, у дзесяць восем.

- А гэты... твой ад'ютант, дзе?

- Вядома, ён пайшоў на дзяўчат. Ён там, у мяне, шалее. Малая дзірка, усе пра ўсіх ведаюць. Але тут! Я даў яму выхадны; ён павінен з'явіцца заўтра а дзевятай.

Бурда ўсміхнуўся, думаючы, як прымусіць суразмоўцу развітацца. У калідоры зноў зазвоніў тэлефон.

Фрыдэберг пазяхнуў раз і другі. Ён таксама шукаў развітальную фразу, цяпер, калі залатвіў усё, што трэба было залатвіць тут. Уцешыў яго Бурда тым сынам. Такім чынам, гэта ўжо не будзе проста нейкае сяброўства, якое будзе кіраваць экспансіяй Бурды ў Вярхоўным камандаванні. Расслаблена, быццам пасля цяжкага працоўнага

дня, ён паглядзеў услед гаспадару: калі нарэшце...

Бурда падняў слухаўку, прамармытаў ціхае "але", скрывіўся, прамармытаў тры "так" і два "слухаю", потым прамармытаў: "Бурда пры тэлефоне", потым: "Так, пане генерал", потым прыжмурыўся на крэсла, цяжка сеў, прыціснуўшы слухаўку да твару, доўга маўчаў, а калі нарэшце прамармытаў: "Зразумеў", гэта быў іншы голас, прыглушаны і глухі. "Я неадкладна далажу!" - амаль закрычаў ён. "Не сёння? Заўтра раніцай? Паводле загаду!" Ён усё яшчэ слухаў, яшчэ паўтараў: "Так, вядома". Фрыдэберг падышоў да дзвярэй, зусім збянтэжаны. На хвіліну было ціха, толькі голас невядомага генерала невыразна рычаў у тэлефоннай трубе. "Паводле загаду", - нарэшце сказаў Бурда і ўстаў, кінуўшы слухаўку.

Гэта быў нейкі іншы Бурда. Здаровая сухасць яго твару стала нейкай худзізнай, быццам шчокі запалі, ага-ліўшы мангольскія лукі костак, бровы здаліся глыбейшымі, амаль чорнымі, вусны амаль зніклі, твар сціснуўся. І ўсё гэта было толькі раптоўнай бледнасцю.

Фрыдэберг чакаў з ледзь раззяўленым ротам, ён таксама збялеў, не меў сілы спытаць.

- Рыбентроп паляцеў у Маскву, - прашыпеў Бурда.

Яны стаялі на парозе салона, глядзячы адзін аднаму ў вочы, мабыць, паўхвіліны. Бурда першы адвёў позірк, увайшоў у гасціную, глядзячы ў акно. Ён вымавіў лопнуўшым голасам:

- Тэлефанавалі ад Вярхоўнага, пыталіся пра цябе.

- Ну і што? - Фрыдэберг ускочыў. - Сказалі з'явіцца? Я зараз...

- Нічога табе не казалі. Прынялі да ведама. Яны проста здзівіліся, што ты яшчэ не паехаў... ?

- Але ж, ужо, ужо. Я еду! Казік, у цябе ёсць машына?

- Ну? Разумееш, мне трэба зараз, я не магу чакаць. Пся крэў, скурвысын! Дзе яго зараз знайсці? - Ён кінуўся да тэлефона і павярнуўся. - Мушу адразу, уначы. На машыне... Дасі мне?

- Але, калі ласка...

- Дзякуй табе! Фрыдэберг схопіў Бурду за руку і з размахам патрос. - Сам разумееш, яны могуць абвясціць пра гэта ў любы час... Цягніком я буду там заўтра ўвечары. Гэта будзе катастрофа! Разумееш, Прыходзіць загад, і камандзір з'яўляецца ў якасці госьця. Ён ідзе пад суд у сапраўднай арміі... Калі ласка, неадкладна.

Бурда ўстаў, хвіліну тэлефанаваў кіроўцу. Фрыдэберг мітусніўся побач з ім, стагнаў ад распачы, калі аказалася, што кіроўца не вольны, і выбухнуў энтузіязмам, калі той нарэшце прыбыў, выбегшы да пярэдняй часткі пакоя, схопіўшы пояс і капялюш. Бурда нарэшце зрабіў гэта. Ён стаяў моўчкі, ігнаруючы ўдзячныя скачкі Фрыдэберга. Яго бледнасць неяк знікла. Ён думаў пра нешта канкрэтнае. Ён падышоў да паліцы, узяў кнігу ў сінняй вокладцы і пачаў яе гартар.

- Слухай, Генрык, - нарэшце сказаў ён. - Прабач, але я памыліўся. Я не магу аддаць табе гэтую машыну.

(Працяг у наступным нумары.)

Чэслаў Янкоўскі

Юзаф Каліноўскі¹

I

Капітан-інжынер рускай арміі, дзяржаўны вязень і выгнанец у Сібір, педагог, прыёр ордэна босых кармелітаў.

Перад намі ляжыць вялікая кніга на 597 старонак, напісаная па-французску босым кармелітам і выдадзеная ў Льежы ў 1923 годзе. У ёй змяшчаецца сапраўды незвычайная гісторыя незвычайнага, святога чалавека, і гэта наша віна, што ён дагэтуль не кананізаваны². Жыццё Юзафа Каліноўскага, які нарадзіўся ў 1835 годзе, сына шаноўнага і ўзорнага дырэктара Шляхецакага інстытута ў Вільні, Андрэя і Юзафіны Палонскай, прыёмнай дачкі Зоф'і Путкамер - дачкі Марылі Верашчакоўны³, якая прынесла ў сям'ю з дзевяці дзяцей узнёсшы і моцны рэлігійны дух. Гэтае жыццё як знешне, так і ўнутрана, з'яўлялася адной з самых цікавых псіхалагічных з'яў эпохі ў сферы калектыўнага містыцызму.

Знешняе жыццё гэтага эlegantна выхаванага і прыгожага шляхецакага сына, які зрабіў бліскучую кар'еру, пачаўшы са Шляхецакага інстытута, мае шэраг незвычайных змен. Пасля агранамічнай школы ў Горках, у Пецярбургу была Ваенна-інжынерная акадэмія, дзе ён застаўся прафесарам матэматыкі. Потым інжынерная праца ў Курску на будаўніцтве чыгункі, потым у цвердзі Брэст-Літоўск, дзе ён становіцца капітанам генеральнага штаба. Бліскучыя перспектывы адкрыліся перад гэтым прыгожым і таленавітым афіцэрам у Маскве. Аднак у 1863 годзе, 3 мая, цар Аляксандр II падпісаў указ, які вызваліў яго ад службы па ўласным жаданні... Паўстанне прыгнечанага народа авалодала гэтай палкай душой.

І неўзабаве, з поўнай разважлівасцю, з поўным спакоем, настроены скептычна, але мужа, Каліноўскі адправіўся ў Вільню, дзе кіраваў Мураўёў, і быў прызначаны ваенным кіраўніком адчайнай і безнадзейнай барацьбы⁴.

Юзаф Каліноўскі выконваў сваю місію да 13 сакавіка 1864 года. Ён з дзяцінства быў містыкам, ахвяраваў і прысвячаў сябе Богу за грахі іншых і шукаў шлях да

збаўлення ў малітве, медытацыі і добрых справах. Можна сказаць, што ўсе незвычайныя падзеі, насычанае, цяжкае і знясільваючае жыццё, якім ён жыў, праходзілі толькі па паверхні, як хвалі больш-менш бурлівага акіяна, не дакранаючыся да цудоўных перлаў усё большай хрысціянскай дасканаласці, якая жыла ў глыбіні яго душы для славы Божай і для ўмацавання бліжніх. Яшчэ ў дзяцінстве, вучнем, ён вылучаўся незвычайнай любоўю да ўсіх людзей, з якімі сутыкаўся. Заўсёды і ўсюды рабіў дабро, як уважлівы да памылак і пакутаў бліжніх брат міласэрнасці.

Яго пабожнасць была глыбокая і гарачая. Зносіны з Богам, гэтае шчасце містычных душ, незразумелае для прафанаў, - яго лёс з ранняй маладосці. У сталіцы цароў, сярод спакусы і раскошы свету, гэты прыгожы афіцэр, імкнучыся да гонару і бліскучай кар'еры, становіцца на калені ля ног алтароў і паглыбляецца ў вучэнне касцёла, вывучае адрозненні і ўзаемаадносіны паміж каталіцызмам і схізмай, прадчувае будучы лёс. Ад пачатку маючы пакліканне да манаскага жыцця, да поўнай адданасці Богу, да адрыву ад свету, у якім ён заўсёды пакутаваў на працягу ўсіх 20 гадоў надзвычай цяжкіх выпрабаванняў, айцец Юзаф Каліноўскі рыхтаваў сябе да будучага манаскага жыцця. Яго жыццё ў свеце было поўнае вялікіх заслуг, бязмежнай ахвярнасці, любові да бліжняга без розніцы ў веравызнанні, цяроплівасці ў пакутах, найпрыгажэйшых добрых пачуццяў да Бога, сваёй радзімы і сям'і. Чытаючы гісторыю гэтага святога жыцця, не пакідае думка, якое гэта незвычайнае шчасце, нягледзячы на жыццёвыя пакуты, адчуваць тое самае, што і гэты дабраслаўлены чалавек.

1863-ці год, пакутніцтва краю, турмы, поўныя ахвяр, пакаранне смерцю Серакоўскага, Далейскага, Здановіча і Канстанціна Каліноўскага - гэта ўсё больш уплывае на душу Юзафа, гатовую прыняць ласку Божую. Па настойлівай просьбе сястры і мачахі, дзвюх анельскіх постацяў, якіх так асабліва многа было сярод ліцвінскіх жанчын у тыя часы ўздыму і пакутніцтва, Юзаф Каліноўскі прыступае да сакрамантаў, якія ён атрымлівае з рук апошняга лазарыста (кангрэгацыя св. Вінцэнта дэ Поля) ў Літве, годнага кс. Эйманта. Мачаха даўно лічыла свайго мала-

¹ Helena Romer. Jozef Kalinowski // Slowo. 1927. № 194.

² Кананізаваны касцёлам 17 лістапада 1991 г. - Л. Л.

³ Ваўжынец і Марыля Путкамеры мелі траіх дзяцей: сына Станіслава і дачок Зоф'ю (па мужы - Каліноўскую) і Караліну (па мужы - Рыхлевіч). - Л. Л.

⁴ 3 чэрвеня 1863 года ўзначаліў ваенную секцыю Выканаўчага аддзела Літвы, быў найбліжэйшым памочнікам кіраўніка паўстання Кастуся Каліноўскага, які, па меркаваннях некаторых даследчыкаў, быў яго сваяком. - Л. Л.

дога пасынка Божым выбраннікам.

Змрочны ход драмы паўстання набліжаецца да эпілогу актыўных баявых дзеянняў. заключныя эпізоды - арышты Гейштара, Аскеркі і Юзафа Каліноўскага, які пасля пакарання смерцю Канстанціна застаўся ў Вільні адзін, на руінах Народнага ўрада, гэтак жа, як і Траўгут у Варшаве, з якім ён меў шмат падабенства, бо абодва адначасова выраслі на адным падмурку рэлігійнасці і ліцвінскага патрыятызму.

У Варшаве паўстанне скончылася пакараннем смерцю 4 жніўня на схілах цытадэлі, дзе разам з Траўгутам, былі павешаны Р. Краеўскі, Р. Жулінскі, Я. Тачыскі і Я. Языранскі.

У Вільні больш няма каго арыштоўваць, усе, нават самыя слабападазваныя, ужо за кратамі. У гэтым спісе можна прачытаць шмат імёнаў землеўладальнікаў, дробнай шляхты і віленскіх месцічаў. Увесь горад жыве толькі тым, што адбываецца ў Дамініканскім кляштары. Духоўная сіла вязняў узраслае прапарцыйна іх пакутам і любові, якую яны выклікаюць нават у сваіх ворагаў. З турэмнай камеры Каліноўскі піша ліст Мураўёву пра прычыны паўстання, спрабуючы вярнуць яго на шлях талерантнасці. У адказ паўночная пачвара прысуджае яго да смерці. Аднак, ці то намаганнямі сям'і, ці думкай, што ператварыць гэтага святога чалавека ў пакутніка было б непрактычнай прапагандай, смяротнае пакаранне замяняюць 10 гадамі катаржных работ.

29 чэрвеня 1864 года, у дзень святых Пятра і Паўла, праз Вільню прайшоў вялікі канвой асуджаных, акружаных казакамі. *"Вялізныя тлумы - піша Каліноўскі ў сваіх мемуарах, - тоўпіліся ў вокнах, на балконах і ў вуліцы. Конныя казакі адціскалі ўсіх, хто хацеў падысці. Гэта было падобна на пахаванне. А колькі падобных працэсій папярэднічала нашай з пачатку паўстання? Сярод нас былі людзі ўсіх пластоў грамадства: землеўладальнікі, лекар, прадпрыемальнікі, рамеснікі, сяляне, замужнія жанчыны і панны, усе мы як плынь, плылі на Далёкі Усход. Нас не суправаджаў ніводзін ксёндз, і жах ахопліваў пры думцы, што мы застанемся без рэлігійнай суцяшэння. Мы сядзелі ў вагонах, у якія нас напхалі адзін на аднаго. Цяжкі рушыў, як магіла ўсыпаны кветкамі".*

Гэта пачатак сібірскіх гадоў Каліноўскага... Белая Сібір, іншая, містычная, быццам бы, радзіма нашых бацькоў і дзядоў, край слёз і смяротнай тугі.

На пачатку Перм, дзе ён сустракае свайго брата Гаўрыіла, таксама асуджанага на выгнанне, потым - Табольск, Томск, Краснаярск і Іркуцк з'яўляюцца рэзідэнцыяй будучага кармеліта, які, можна сказаць, з гэтага часу дае патройныя манаскія абяцанні і ні на хвіліну ім не здраджвае. Ён забывае пра сябе, свае выгоды і здароўе, якое ўвесь час пагаршаецца. Ён пастаянна раздае грошы, усе яго разумовыя здольнасці накіраваны на палягчэнне

цяжкага становішча спадарожнікаў Тут звязваюцца дзіўныя сувязі нязгаснай дружбы, якія дапамагаюць выстаяць. Акрамя брата, Каліноўскі сустракае пляменніка сваёй любай мачахі, Яна Рыхлевіча, сына якога, народжанага ў дзень высылкі бацькі ў Сібір, ён трымаў падчас хросту. Акрамя таго, яго звязвае сяброўства і духоўнае блізкасць з Аскеркам, Гейштарам, Лаўдынам, Міткевічам і верным віленскім сябрам Корзанам. Спраўляюцца, як могуць. Каліноўскі зарабляе на жыццё пераважна ўрокамі, і яго слава настаўніка распаўсюджваецца сярод выгнаннікаў, чых жонак і дзяцей ён вучыў, і сярод мясцовага насельніцтва, якое ахвотна давярала яму сваю моладзь. І заўсёды малітва і добрыя ўчынкі.

У 1865-1868 гады ён жыве ў бедным мястэчку Уsole, а дакладней, на востраве на рацэ Ангара, дзе ў кайданах на нагах працуе чысцільшчыкам катлоў на сальварні. Стараста асуджаных Аляксандр Аскерка ёсць поўны такту, дабрыні і розуму. Сябрам і апекуном заўсёды слабога Каліноўскага з'яўляецца Фелікс Зянковіч. Яго пакуты падзяляюць некалькі ксяндзоў: канонік Качаноўскі, кс. Рагозльскі, дэкан Стульгінскі з Жамойці, 70-гадовы стары кс. Сырвід з Літвы, кс. Ясевіч. У 1866 годзе ў Іркуцку кс. Швярміцкі дабраслаўляе шлюб А. Аскеркі і панны Грабоўскай, адной з нашых адважных, адданных дзяўчат, якія здалёк кінуліся на дапамогу, каб падсаладзіць хвіліны жыцця асуджаных. Дом Аскеркаў становіцца прытулкам і домам для ўсіх.

Аўтар кнігі пра Каліноўскіх дзеліцца лістом шануюнага пана Аляксандра Аскеркі, напісаным у 1908 годзе з Нароўлі. Спадарожнік Каліноўскага ў пакутах апісвае ўмовы цяжкай працы, не асабліва цяжкай фізічна, але надзвычай цяжкай з-за няволі, тугі па доме і сям'і, а таксама цеснымі пакоямі. Уsoleская калонія складалася з 500 чалавек. Лісты з радзімы ішлі тыднямі, і ўся карэспандэнцыя падвяргалася цензуры. *"Каліноўскі, - піша Аскерка, - па натуры аскет і назіральнік, імкнуўся працаваць над душамі сваіх суайчыннікаў, асабліва моладзі. З бязмежнай адданасцю і самаахвярнасцю ён дзяліўся ўсім, што меў, пастаянна сабе на шкоду. Пакора была яго настолькі вялікай, што ён проста не мог цягнуць пахвалы ці прызнання. Не хацеў бачыць нікога паміж Богам і сабой, справы яго былі ж ціхімі і прыгожымі".*

II.

Калі б калі-небудзь і існавала грамадства, блізкае да першапачатковых хрысціянскіх грамад, то гэта, напэўна, была група людзей ва Уsole. Чытаючы апісанне Калядаў ці іншых святаў, якія разам святкавала 200 чалавек, у казематах, агорнутых зелянінай, на братэрскіх застоллях і размовах, у традыцыях краю, узнікае бачанне нейкага духоўнага Эдэма, населенага выбранымі істотамі, якія ззяюць яркім полымем ахвярнасці на цёмным гарызонце

чалавецтва.

Сярод гэтых "катаржнікаў" меліся па-сапраўднаму анельскія постаці працавітых і мілых жанчын, якія адмовіліся ад усіх выгод і забаў, каб стварыць дом для выгнаннікаў. Іх было каля сарака: пані Байнская, пані Вяльгорская, пані Красіцкая, пані Патоцкая, пані Сясіцкая і шмат іншых, восем лекараў і дзясятка ксяндзоў.

Сярод духавенства рэй вёў кс. Вацлаў Капуцын (Эдвард Навакоўскі), вядомы потым у Кракаве, які аб'ядноўваў усіх сваёй святасцю і непахіснасцю. Але ў Каліноўскім, які нават не ўзгадваў пра сваё духоўнае пакліканне, усе адчувалі святога.

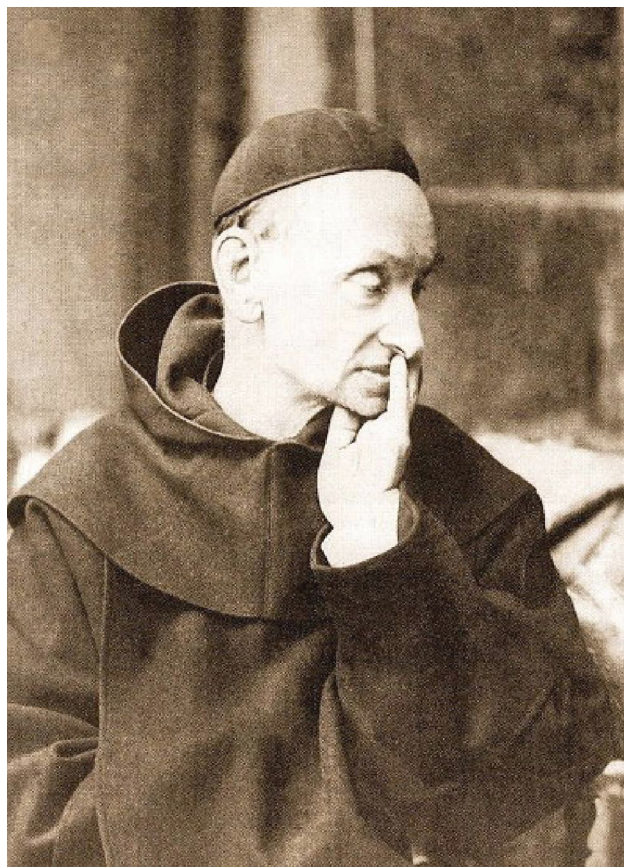
З 1868 годзе пасля амністыі большасць асуджаных перасялілася ў Іркуцк, і Усольская камуна распалася. Зяновіч стаў апекуном і неразлучным спадарожнікам Каліноўскага, ён сачыў за здароўем і фінансамі земляка і заўсёды клапаціўся пра ўсіх, акрамя сябе.

Да 1872 года Каліноўскі заставаўся ў Іркуцку, як звычайна, заняты сваёй выкладчыцкай працай, дапамагаў бедным і хворым і ўсё больш аддаваўся пабожнасці, посту і ўмярцвенню. Ён жыў у свеце як манах, поўны прастаты, цішыні і пастаяннага служэння Богу. Суправаджаў прафесараў Дыбоўскага і Гадлеўскага ў іх навуковых экспедыцыях, пастаянна адукоўваў свой розум і пашыраў веды, каб падзяліцца імі з іншымі. Рупліва вывучаў грэчаскую і лацінскую мову, гісторыю каталіцкага касцёла. Пераехаўшы ў Перм, сустрэў новых спадарожнікаў: Зыгмунта Чаховіча, Маўрыцыя Межаеўскага з Віленшчыны і біскупа І. Э. Бароўскага з Жытоміра. Каліноўскі ўсё часцей меў зносіны са святарамі. Касцёл і яго абрады сталі сэнсам яго жыцця, таксама ён навучаў і супакойваў навакольных.

Нарэшце, дзякуючы намаганням Аскеркі і Гейштара, якія ўжо жылі ў Варшаве, Каліноўскаму дазваляюць паехаць у Наваградскі павет, у маёнтка сям'і Віктара Каліноўскага, а неўзабаве ў Грозава, дзе бацькі, браты і сёстры сустракаюць яго з вялікай радасцю пасля 10 гадоў выгнання. Грозава калісцы належала сям'і Межаеўскіх, але яны былі вымушаны прадаць яго з-за Валентыя Межаеўскага, якога павесілі падчас паўстання, і яно перайшло ў рукі князя Вітгенштэйна, сына Радзівілоўны, спадчынніцы велізарных маёнткаў князя Дамініка, афіцэра арміі Напалеона.

Караль Каліноўскі, брат Юзафа, ажаніўся з Марцінай, а пасля таго, як аўдавеў, з яе сястрой, Сабінай Межаеўскай, тройчы здаваў Грозава ў арэнду, жыў каля Грозава і прыгожы палац у Грозаве аддаў пад рэзідэнцыю сваіх бацькоў. Такім чынам, сям'я мела ілюзію, што гэтыя землі ўсё яшчэ ў іх руках.

У асяроддзі сям'і і суайчыннікаў, на зноў здабытай радзіме Каліноўскі правёў нядоўгі час, бо ён мусіў часова вярнуцца ў Расію, а менавіта ў Смаленск. Цяпер ён жыў як манах і ўсё глыбей і гарачэй разрываў з усімі свецкімі пачуццямі, імкнучыся да дасканаласці. У 1874 годзе зноў

Св. Рафал (Юзаф) Каліноўскі (1897 г.)

наведаў сям'ю, правёў разам Вялікдзень, а потым развітаўся, не ведаючы, што больш ніколі не ўбачыць іх у гэтым жыцці.

Пасля кароткага знаходжання ў Варшаве, наведвання Чанстахова і жыцця ў сяброў, ён з ваганнямі і недаверам да ўласных сіл, але ўспрымаючы гэта як правідэнцыяльны загад, прымае пасаду кіраўніка, апекуна і спадарожніка 16-гадовага князя Аўгуста Чартарыскага, сына князя Уладзіслава з Сянявы і іспанскай інфанта Марыі Ампара. Гэты малады чалавек, як і яго маці, хварэў на сухоты, далучыўся да салезіянаў ва ўзросце 27 гадоў пасля святога жыцця ў свеце і памёр пасля дванаццаці гадоў руплівай працы для ордэна. У цяперашні час працэс беатыфікацыі гэтага маладога каплана ўжо пачаўся. Такі чалавек, як Каліноўскі, падыходзіць для настрою княжацкай сям'і, у якой ужо меліся законніцы - босая кармелітка, сястра Марыя Ксаверыя Чартарыская з дому Грахольскіх, і свентаблівая, далёкая ад мітусні свету, адданая добрым справам княгіня д'Арлеанс, другая жонка князя Уладзіслава княгіня Сюзанна Хімай, жонка князя Марцэлія і яго маці княгіня Марцэліна, графіня Іза Дзялынская з Чартарыскіх. Жыццё гэтых княгін, сваякоў каралёў, было ціхім, далёкім ад забаў, спакус і веселасці. Пабожныя практыкі, размовы са святарамі, радасці, сямейныя кло-

паты, клопат пра бедных, рэлігійныя ордэны, місіянеры і гэтак далей - усё гэта было іх пастаяннай і нязменнай дзейнасцю. Сярод іх знайшлі сваё месца генералава Замойская з дачкой і сынам, а таксама Патоцкая з Рыманава, чые ўчынкi цяпер вядомыя сучаснікам.

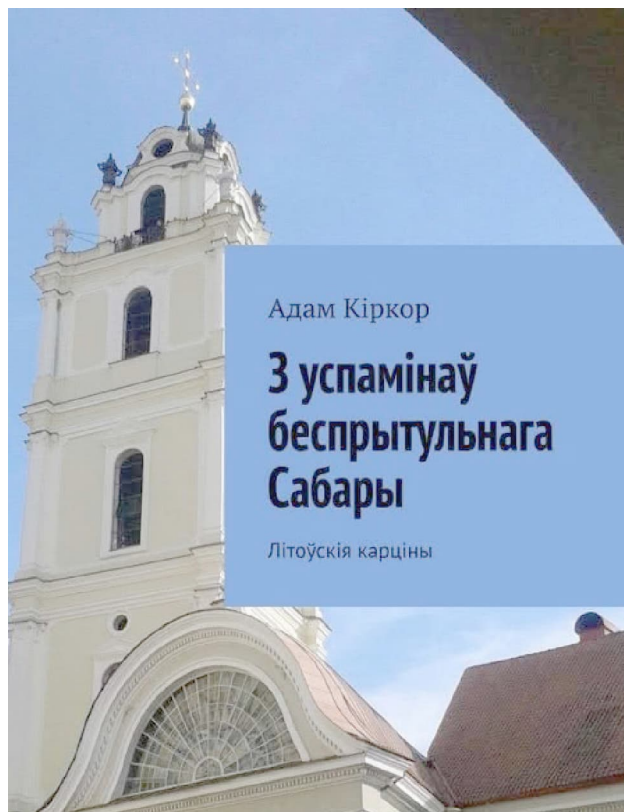
Гэтыя незвычайныя постаці, незвычайная людзі жылі напалову ў раі. Адзіная ў свеце духоўная атмасфера, патрыятызм, заснаваны на глыбокіх хрысціянскіх цнотах, пэўная пакорлівасць і рэлігійная радасць у пакутах, жыццё дзеля дабра бліжняга, навучальныя ўстановы, такія як школа ў гатэлі "Ламбер" ці іншая дабрачыннасць. На працягу чатырох гадоў, з незвычайнай адданасцю і любоўю, Юзаф Каліноўскі прысвячае сябе працы, пшчотнай апецы маладога, сухотнага нашчадка княжацкага роду. Паміж настаўнікам і вучнем, у рэшце-рэшт, пануе поўная гармонія, абодва, з жыццём, поўным адрачэння, рыхтуюцца да ордэна. Ціхае асяроддзе, сціплае, амаль манастырскае жыццё, рэлігійныя практыкі, вучоба - гэта штодзённым заняткі абодвух у Сяняве, у Парыжы, у атачэнні старых эмігрантаў-пенсіянераў, якія дажываюць свае гады ў гатэлі "Ламбер". Гады тугі і клопатаў пра лёс краіны. Жыццё там сціхла, схавалася ў містычныя глыбіні душы. Больш няма прыёмаў часоў князя Адама. Дзве гаспадыні дома, Іза Дзялынская і Малгажата д'Арлеан Чартарыйскія, вядуць амаль што жыццё законніц. Здароўе маладога князя патрабуе яго паездак у Мянон, жыцця ў Мілане і Давосе, падарожжаў па Італіі і летніх канікул у Сяняве або ля мора. Каліноўскі, адчуваючы ўсё большую цягу да манаскага жыцця, упершыню ў гэтую эпоху выяўляе пэўную духоўную трывогу, няўпэўненасць і недавер да ўласных сіл. У лістах да сям'і ён просіць малітваў за сябе і ўважліва слухае аповед графіні Ізы Дзялынскай пра жыццё кармелітаў і скаргі маці Марыі Ксаверыі на заняпад ордэна ў Малапольшчы.

Нарэшце яго рашучасць саспела. Ён развітваецца з сям'ёй Чартарыйскіх і бярэ на сябе першыя абавязальствы перад ордэнам. У 1878 годзе пераязджае ў Грац, каб пачаць, тут навіцят і закончыць яго ў Раабе ў Венгрыі. Нарэшце, больш чым на 20 гадоў ён становіцца душой і аднаўляльнікам ордэна босых кармелітаў у Кракаве і наваколлі. З 1883 года ўзначальвае польскіх кармелітаў і з нястомнай стараннасцю працуе дзеля славы і развіцця ордэна, робіць гэта з пакорай і жаданнем дапамагчы сваім братам, але ўся яго душа цягнула да адзіноты і сузірання. Ён даручыў манахам запісаць гісторыю кармелітаў у Менску, Вільні і ў цэлым у Літве, і жыццё блажэннай кармеліткі, маці Мархоцкай. Ён пастаянна займаўся падтрыманнем высокага рэлігійнага духу ордэна. Нарэшце, у 1907 годзе, пасля доўгіх пакут, памірае ў Вадавіцкім кляштары, а яго парэшткі потым перавезены ў Чэрна каля Кракава.

Вось кароткі змест вычарпальна і добрасумленна напісанай біяграфіі Каліноўскага. Кніга змяшчае шмат выкладзеных бесстаронна захапляльных падрабязнасцей пра людзей і часы да і пасля паўстання 1863 года.

Пераклад і каментаванне Леаніда Лаўрэша.

3 успамінаў беспрытульнага Сабары

Стараннямі выдаўца і перакладчыка Леаніда Лаўрэша выйшла электронная кніга Адама Кіркора "3 успамінаў беспрытульнага Сабары : Літоўскія карціны". 2026. - 204 с.

Большая частка кнігі складаецца з успамінаў прафесара Станіслава Юндзіла - батаніка, заолага і прыродазнаўца, аднаго з першых даследчыкаў расліннага і жывёльнага свету Беларусі. Таксама кніга змяшчае гутаркі і нарысы, якія маляўніча апісваюць жыццё, традыцыі, і гістарычнае мінулае. Аўтар кнігі - Адам Ганоры Кіркор (псеўданімам Сабары) вядомы дзеяч XIX ст., выдавец, археолаг і даследчык гісторыі і культуры Беларусі і Літвы.

"Ці хочаце, каб я намаляваў вам некалькі карцін з нядаўняга мінулага Літвы? О, і сапраўды, мне прыемна пачуць вашу згоду, дарагія браты! [...] Але, дарагія браты! Апісваць усё гэта - значыць акрапіць паперу слязьмі і заліць сэрца самай балючай тугой і шкадаваннем. Згаджаюся з вамі - пісаць неабходна, бо кожны, хто быў сведкам, хто ўсё ведаў, хто быў закрануты гэтымі сумнымі падзеямі, той павінен пісаць. Пісаць чыстую праўду, без перабольшання, без забабонаў і нават без нянавісці. Бо кожны занатаваны, запісаны і расказаны факт з імёнамі - важны ўнёсак у нашу гісторыю, у скарбніцу нашых памятных рэчаў, насланне нашым сынам і ўнукам. Таму я падзялюся з вамі карцінамі, якія я бачыў на ўласныя вочы. Не шукайце тут толькі голую праўду, бесстаронняе апісанне падзей, сведкамі якіх мы былі. Сабары."

Наш кар.

Беларусы сустракаюцца з індзейцамі

Перапісваюцца, а некаторыя едуць да індзейцаў: Бузо, Бушук, Семчанка, Шкода; лісты ад чыпева Алвіна Бабідаша

(Працяг, пачатак гл. у № 19, 22, 24, 27, 30-34, 36-48, 50-52 (2022); 1-52 (53-104) (2023); 1-52 (105-156) (2024); № 1-45 (157-201) за 2025 г.; № 1-45 (157-201) за 2025 г.; № 7-8 (216-217), 23-27 (232-236) за 2026 г.)

На момант падрыхтоўкі гэтага выпуску БСІ былі поўнаасцю апублікаваныя ў электронных выданнях першы і апошні лісты Алвіна Бабідаша, а таксама дзве паштоўкі.

Усяго мы атрымалі і захоўваем 16 пасланняў ад Алвіна - 14 лістоў і 2 паштоўкі.

Апошні ліст ад Алвіна на 6 старонках (без даты, як і ўсе астатнія, але па штэмпелі 22.09.1998) прыйшоў 7.10.1998, а 2.02.1999 г. ён памёр, ва ўзросце 53 гадоў, - даведаліся мы пра гэта толькі ў 2004 г. з электроннага ліста з Лак-дзю-Фламбо (фармат зменены для зручнасці публікацыі):

Mr. Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

Dear Mr. Simakou:

Thank you for your letter and especially the calendars! Myself I am a member of the Lac du Flambeau Band of Lake Superior Chippewa Indians. Our Reservation is located near the "Top of Wisconsin!"

I'm enclosing a map which shows our Lac du Flambeau Reservation. It's the area that's shaded in the yellowish-green color. Our area has always been well known for it's hunting, fishing, ricing and vacation areas! Indeed for many many years (1918 to 1988) our area was dotted with many large and small resorts that catered to the tourists. However the resort industry began to wane as the interests of the tourists began to change and the decreasing income couldn't keep pace with the rising taxation and most of these resort owners had also reached retirement age!

The map has a brief history about the Lac du Flambeau area and mentions the beauty of our area. An "X" on the map shows where my home is located!

I am enclosing four postcards. The first postcard has an Elderly gentleman wearing a headdress. His name is George W. Brown Sr. He is our most respected Elder! In 1934 the Government wanted the Indian tribes to adapt a uniform system of Government consisting of a President; Vice-President and seven to nine Council members all elected to their office by popular vote. The Late Mr. Brown is our First President and he is also related to my Father! (Cousins!)

The next postcard features a large lake. This is Fence Lake which is the twelfth largest lake in Wisconsin. My home is located on a peninsula near the top-center of the lake. To the extreme left is an area where three lakes join together and there is some brownish-white clusters. That's where our Town-- Lac du Flambeau is located!

The next postcard features a Historical marker. On the back of the map, there is a clear copy of the marker. This marker is two miles from the site of the big Sioux-Chippewa battle and most recently a dug-out canoe was recovered!

The last postcard is a "souvenir" from Hollywood, California.

Letter from Alvin Bobidosh (Алвін Бабідаш, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin)
s.d. postmark 1992-11-13 received 1992-12-02 p. 1 of 4

From: Lac du Flambeau Chamber of Commerce
<info@lacduflambeauchamber.com>

To: Ales Simakou <[...]>

13.09.2004, 17:48:52

Subject: Attn Peggy Gringalsky [Grinvalsky]

Dear Ales Simakou,

I am sorry to be the one to tell you, but Alvin Bobidosh passed on about two years ago.

A better resource to find out about Peggy Grinvalsky is the George W. Brown Jr., Museum and Cultural Center. They can be reached by calling (715) 588-3333. I hope that they can help you with any information. If there is anything else that I can help you with, please do not hesitate to contact me again. Have a great day!

Sincerely, / Stephanie Tralongo / Lac du Flambeau Chamber of Commerce

Our Tribal Society comprises between seven to twenty one Societies. At the top is the MIDEWIWIN SOCIETY (Grand Medicine Society) and their rites are conducted with the MIDEWIGAMIG LODGE which is built by all the members of the tribe. The Lodge can be from 100 to 200 feet long. Both Midewiwin rites and Tribal ceremonies are held within the lodge. Permit me to digress here and I'll tell you a story!

Many Many years ago a child wandered away from its parents and soon the whole was looking for the youngster. Then the parents went to the Grand Medicine Man and gave him an offering and told him what happened. The Medicine man disappeared into the Midewigamig Lodge; where it began to sway and shake. In time the Medicine man reappeared, though worn from his meditating. He told them to search a particular area and soon the wayward child was found! This is a story that my parents have told me and they said that the medicine man was the only one in the lodge at the time!

Below the Midewiwin Society is the DRUM SOCIETY. My Father was a member of the Drum Society and he was slated to become the next "keeper of the Drum!"

Below the Drum Society are the remaining Societies. Each of these Societies take the name of an important mammal, fish or Bird, such as: "The Bear Clan"; "The Turtle Clan" and on down to the "Snake clan" This clan is the lowest society.

Each Society had it's own hunting, fishing and ricing areas and the area where I live is perhaps the Drum Societies area and there are several known homesteads nearby. 175 meters from my house is my Father's childhood homestead and just to the north of me was there Maple Syrup camp.

EARLY EDUCATION.

From the earliest time, it was Church groups that were prominent in bringing education and religion to the various Tribes throughout the United States. In the 1800's the U.S. Government began a policy of providing education. In those days there was no choice about education. Boarding Schools were built on the Reservations. Children were compelled to stay at the boarding school during the entire school year!

Once a student entered the school system, the students were forbidden to "speak in tongue" or to practise ceremonies! My Mother told me that when she was in school and when native foods came into season; the kids were lined up once a week to receive a dosage of "Castor Oil!"

MODERN EDUCATION.

While the old boarding schools were phased out; the Indian student had a choice of attending the local High School or attending an Indian High School in FLANDREAU, SOUTH DAKOTA and from there the student can choose to enter a College or

Letter from Alvin Bobidosh (Алвін Бобидош, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin)
s.d. postmark 1992-11-13 received 1992-12-02 p. 2 of 4

Technical School of their Choice or they could attend the Prestigious "Haskell Institute" In the old days the students were sent to technical schools such as: Carlisle Institute where my Father learned a carpenters trade and played football with Jim Thorpe!

Today, Wisconsin has a system of State Technical Schools and most schools are within easy driving range for Indian Students who prepare for either a Technical course, or, earn class-credit hours towards a College Degree. This allows the Indian students to stay at home.

The Sinta Gleska University in South Dakota is a new school and it's the first I've heard about it!

After I finish my undergraduate degree; I'll probably go on and earn my Master's Degree. It would be nice, too, to think of going for the Doctorate Degree; but, I'll probably switch my Major from Communications to a more specialized field of Broadcast Law.

I began my University Studies back in 1975. During the Spring Semester, the International Studies Department offered a class called Senior in the Soviet Union. I was very interested in signing up the day I saw that banner! But it wasn't until Sept 1980 that I was to fulfill that wish! I was very happy to have the opportunity to visit Russia and as I am writing, I am thinking of preparing for another trip! There is an offer for an eight day mini-tour to Russia involving four days in Mookba and four days in St. Petersburg!

Does your Society have many books on Indian Culture? I would like to send some books! One of the books is called: OBJIRWA CRAFTS by CARRIE LYFORD originally published in 1943; it was reprinted in 1982. I have a copy that is ready for mailing!

Other books include: THE CHURCHES AND THE INDIAN SCHOOLS by FRANCES PAUL PRUCHA. Published 1979. Another book is CHIPPewa CUSTOMS by FRANCES DENSMORE Originally published in 1929 and reprinted in 1979. I have placed an order for these books and hope that they still are "in print!"

There is another book that may be of interest; however it was written for youngsters and youth organizations and dance troupes. This book shows how to make various tribal costumes from common materials. The Book is called: THE GOLDEN BOOK OF INDIAN CRAFTS AND LORES. Originally published in 1954 by W. Ben Hunt (1886-1970) I believe this book may be "out of print" but I do have available elements of this book that were photocopied for my journey to Russia in 1990!

Does your Society have any video cassette recorders? What format would the VCR be in? U.S./European RIA/NTSC standard

Letter from Alvin Bobidosh (Алвін Дж. Бобідош, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d. postmark 1992-11-13 received 1992-12-02 p. 3 of 4

or the French/Russian PAL standard? How about cassette players? I can record some music and Indian legends unto cassette tapes! I can send drum music and modern Native American Flutist music by R. Carlos Nakai and Larry Long!

Last year a ladyfriend/neighbor inherited some of her Great Grandfathers possessions. Her Great Grandfather had immigrated from Lithuania during the 1920's. There were some letters and his army service record and a exit passport which I had fun in translating! All those documents and letters were written to the Germanic-Slavic alphabet!!

There is a regional Indian Newspaper called "News from Indian Country" which is published in Hayward, Wisconsin and I was reading the "letters to the Editor" column one day and that's where I saw your name!

I have many hobbies! I collect old coins and I also collect old automobiles! Recently I acquired a 1930 Chevrolet truck which I will be restoring! Other vehicles include a 1931 Model A Ford and a 1984 Chevrolet Corvette!

Our Tribe had a general election last month and I am enclosing a couple samples of "position papers" published by two of the candidates! Our Tribal election was similar to the Presidential election that ended recently. Some of the incumbents had lost their elections as well! A new and younger generation of leaders is beginning to emerge!

I am enclosing some International Reply Coupons for your convenience! They're enclosed in a wax paper envelope.

Sincerely yours,

Alvin J. Bobidosh
Alvin J. Bobidosh
2355 Bobidosh Point Lane
Lac du Flambeau, WI 54838

Letter from Alvin Bobidosh (Алвін Дж. Бобідош, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d. postmark 1992-11-13 received 1992-12-02 p. 4 of 4

Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

Dear Ales,

Thank you for your letter and Christmas Card and especially the "position papers" and the Vodka coupons!

Your invitation to come and visit Belarus is accepted! I'm working on plans for putting a trip together. I wish that I could go today! My plans, however, are towards a late Summer or Fall trip! So far, what I have worked out is an Intourist "A la cart" tour package, which is an individualized tour and can be extended by any amount of days! I haven't decided yet on a flight to Helsinki, or, a direct flight to Moscow!

In Moscow, we'll spend two days and from there a flight to Kiev for two-three days and then we'll take a flight to Minsk and I'm planning on a three or four day visit! I've asked also if I could travel to Gomel! Does the BAIS have a ceremonial pipe? I'll bring a ceremonial pipe!

With my letter, I'm enclosing two books! The first one is called "Indian Cooking" It was printed in North Carolina. All the recipes are interesting, however, those recipes which I've marked with an "x" are universal recipes amongst all the tribes! One recipe that is my favorite is " Fry Bread!" The recipe in the book is "too generic!"

FRY BREAD

1. Mix dough per recipe.
2. Take a spoonful or flour, spread it out on a flat surface.
3. Now take a spoonful of dough, about the size of a one Ruble coin, slightly pat it into the flour. By patting it lightly in the flour, you will remove the stickiness of the dough! Careful! too much patting will change the nature of the dough!
4. Your most important part of the recipe is your cooking lard or oil. It must be heated to around 350 degrees or medium high heat. Too hot and your oil will scorch and char the fry bread black!
5. Take the spoonful of dough and flatten it out to about the size of a one Ruble note. Slit the center and then place into the oil.
6. If your cooking oil or lard is at the right medium, your fry bread, will turn into a nice amber or golden brown color! Soon as it turns golden in color, flip it over until that side, too is golden. Remove place on plate to drain off excess oil. Enjoy!

Many of these recipes can be found throughout the various tribes, most recipes shown maybe Cherokee!

Letter from Alvin Bobidosh (Элвін Бобідош, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d. postmark 1993-04-13 received 1993-04-30 p. 1 of 4

page 2-

The dandelion recipe is new to me! However, during our great "Prohibition period" of the 1920's, when all alcoholic beverages were banned; many people cultivated the dandelion not as a vegetable; but as the basis of a rather potent wine!

The second book I'm enclosing is titled " History of Lac du Flambeau-Past and present" It was written by a person who has lived for most of her adult life here. However while it does present a number of great information, I feel the book is "slanted" To me I feel that it is more of a "family history book" and seems to give "patronage" to the Upper class society in the "Summer homes section"

My Mother has passed on a year ago. I've been involved with a process that's called a "Probate" My Mother has written an Indian Will. Normally the entirety of the will would have been acted upon by a Bureau of Indian Affairs Judge. However her will was flawed. The flawed portion had to be taken to a Civil Probate Court. We recently finished holding a Civil Probate trial; but, the entire process won't be finished until Early June. I expect that early July-August the B.I.A. Judge will then open a Federal Probate hearing. The Federal Probate can be quite lengthy! Our family endured one Federal probate proceeding that took three years to resolve! But that one was hotly contested!

Wisconsin is an area that's known best for it's diversity of cultures! Between the civil war and the great "Prohibitionist period" Milwaukee was best known for it's Germanic community and master beer makers. Milwaukee was dotted with many small distilleries! That great community waned and Jewish settlers took over. Today even that community has all but disappeared! Other communities that are best known for their diversity in cultures include: Stoughton, WI for its Norwegian enclave; New Glarus, WI for its Swiss farmers and where I attended College in Oshkosh was best known for its Germanic master wood craftsmen and today, Oshkosh has many wood finishing factories!

But to the North of us in Michigan is perhaps the best known and most active enclave of Finnish settlers! The majority of them came to work in the area's taconite mines stretching between the Mesabi Iron range in Duluth and Eastwards to Ironwood, MI and ending at Iron Mountain, MI.

Letter from Alvin Bobidosh (Элвін Бобідош, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d. postmark 1993-04-13 received 1993-04-30 p. 2 of 4

Page 3-

A labor dispute with the mining companies during the "hey-day" of the taconite mines [1890-1929] found most of those Finnish workers locked out and most moved on to farming or working as loggers. Today they are still best known as loggers!

I am very much interested in participating in a Byelorussian-Lac du Flambeau Chippewa Joint Venture! Would you be interested in school contacts? There are three grade schools and a High school within minutes from my home!

I've started two new projects! Both of them involve two and a half (!) antique trucks! One is a 1930 Chevrolet which I believe at one time was a commercial delivery vehicle. It is in very restorable condition and I'll be restoring that one and building a new delivery body as well!

I have an urgent need for a heavy duty truck; but the price of a new truck at close to \$18,000 would be a waste of money! So, for years and years I've been hanging on to a pair of 1946 Ford 2-ton trucks. One is a short wheel base model and the other is an ex-fire truck which I use to drive as a youngster while serving on a fire department! The cab on the short wheel base model is in poor shape. The cab from the fire truck is like new! So within the next month, I'll be exchanging the cabs. Then a modern drive train will be added to the short wheelbase model. This vehicle will be used as platform for a truck camper unit and then I'll be able to travel around the Country!

Sincerely yours,

Alvin Bobidosh

**Letter from Alvin Bobidosh (Ал Ба́бідаш, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin)
s.d. postmark 1993-04-13 received 1993-04-30 p. 3 of 4**

POST SCRIPT

I'm enclosing several photographs of some artwork that was done by one of our prominent area artists. These are murals that are in our local school and I'm not sure what the heavy line is across the pictures. In the first scene, people are gathering rice. In the next picture, three people are finishing the rice. A hole is dug and the rice is placed into this hole and a person "thrashes" the rice to break the outer husk. The two women are separating the husks from the rice. The last photo depicts a ceremony or a story being told. The warrior with the necklace is wearing the correct headdress for the Ojibwa nation. It is called a roach and it is made from the long hairs of a wild porcupine. I'm enclosing a card, a "hobby card" of Dmitri Starostenko. Collecting sports cards has become a major hobby here and sports cards especially of Russian athletes are highly collectable! I'm enclosing a set of stamps that are called "Plate blocks" Plate blocks are a set of four stamps and come in two varieties: One with a plate block number and the other without a number. The stamp "honors" Elvis Presley, one of the early pioneers of Rock and Roll music.

**Letter from Alvin Bobidosh (Ал Ба́бідаш, Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin)
s.d. postmark 1993-04-13 received 1993-04-30 p. 4 of 4**

/ 602 Peace Pipe Road / P.O. Box 67 / Lac du Flambeau,
WI 54538 / (877) 588-3346 / www.lacduflambeauchamber.com
/ info@lacduflambeauchamber.com

-----Original Message-----

From: Ales Simakou [mailto:[...]]

Mr. Ales Simakou
Byelorussian-American Indian Society
P.O. Box 114
Gomel 246049
Belarus

Dear Ales,

I enjoyed the telephone call to you recently and am looking forward to the day that I can say "I'm on my way" or "I've arrived in Minsk!"

I received your letter and packet of letters from Mr. Paul Baudell from Canada! I mailed all your letters!

Received some very reassuring news recently! One of the three phases of my mother's probate will be finished! Soon I'll be ready to start making plans for my trip to Belarus!

One of my hobbies involves antique automobiles! I travelled to Iola, Wi., which is about 110 miles South-East of my home to participate in the Second largest Antique Automobile and swap meet festival! We rent a 10x20 foot stall for three days and sell old car parts! I own a small van and it's just large enough for two people to camp out in! I did manage to sell a lot of old parts; but also purchased a lot of technical manuals! While attending my booth one day, I saw a young fellow wearing a Pepsi-Cola T-shirt that was written in Cyrillic! I managed to talk to the fellow for almost half an hour! To my surprise, he mentioned that he was a "exchange student" who toured Russia and BELARUS!!

I'm enclosing a book that is written by Dr. Nancy Lurie on the history of Wisconsin Indians. I'm very happy, also, to enclose a manuscript which was drafted for a documentary film back in 1974-77. It is an essay that was written by Thomas St. Germain(e) Whitecloud as a college student in 1938! I've had this manuscript for many years; but had misplaced it for two years and I just found it again about two weeks ago and I rushed down to a photocopy center and had a couple copies printed and to my chagrin, it disappeared again!

I'm enclosing a partial photocopy of a book that was printed back in 1954 by W. Ben Hunt. The book appears to be aimed for Boy and Girl Scout clubs, dance troupes and for people interested in making Indian costumes from easily obtained materials rather than the expensive and hard-to-obtain original buckskin and Eagle feathers. If you wish, I could make a more complete photocopy of the book. Mr. Hunt passed away many years ago and I tend to believe that this book may be hard to obtain! The history on this photocopy I'm enclosing is its return to Russia! I carried this copy with me on my tour of Russia in hopes of meeting with students and especially with an American Indian Society in St. Petersburg!

**Letter from Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d.
postmark 1993-08-05 received 1993-08-24 p. 1 of 3**

Sent: Saturday, September 11, 2004 10:37 PM

To: info@lacduflambeauchamber.com

Subject: Attn Peggy Gringalsky [Grinvalsky]

Dear Friends,

Recently we tried again to find an e-mail address of our old (postal) pen pal Alvin Bobidosh, a member of your community.

We would appreciate your help.

We also would like to contact Peggy Grinvalsky (mentioned by Alvin and on your site) for both "Bobidosh" and "Russian" purposes.

Thank you = dziakui.

Sincerely, / Ales Simakou / Belaruska-indzeiskae tavarystva = / Belarusian - American Indian Society

Наш апошні ліст да яго, ужо не надрукаваны на электроннай пішучай машыны з рускім, беларускім і англійскім "рамонкамі", а набраны на камп'ютары, быў такі: Alvin J. Bobidosh / 2355 Bobidosh Point Lane / Lac du Flambeau, WI 54538 / USA CIIA / February 28, 1998

Dear Alvin:

I received your letter and enclosures today. It's great that you don't forget us. Information you send is always very interesting. I hope to write a small study on Indian gaming. The issue is very contradictory.

Are you on e-mail? We were for several days in

Mr. Ales Simakou- Page 2-

Did I mention in my previous letters about the 'THE NATIONAL of FAME for AMERICAN INDIANS ??' There is a National Hall of Fame for Famous American Indians and here is it's address:

The National Hall of Fame
For Famous American Indians
Post Office Box 548
Andarko, Oklahoma 73005

In August of 1992 the Hall of Fame inducted Chiefs Sitting Bull (Santee Sioux) and Santanta (Kiowa) were formally made members! I once knew the grandson of Chief Sitting Bull!

I'm enclosing some stickers for you! Two of them are mementos of my days of learning at our University! Our University is a member of National College Television and the tiny square sticker was for our Campus cable television system of which I participated as station manager! The other large sticker comes from our Campus radio station. Our transmitter puts out 1,500 watts and can be heard within 35 miles of the University! The black sticker is from a commercial radio station that's 12 miles from my house!

The colorful sticker is one produced by the State of Wisconsin as a Tourism promotional! It began about five years ago when a neighboring Tribe sued the State Natural Resources Department because the game wardens issued a citation to a pair of fishermen. The case went to the U.S. Supreme Court as *LCO v VOLIGHT* and the Court upheld our 1837 and 1854 Treaty rights. Immediately two 'Anti-Treaty groups' sprang up and created so much trouble that our Tourism Industry nearly died! Both of those groups went into Court on different occasions, but all their petitions were rejected! One group has since dis-banded!

The local resort owners were the ones that was the hardest hit and during that time frame; our State adopted a Legalized gambling law and nearly all the Tribes have entered into a "compact" with the State and Las Vegas-style Casino gambling halls were opened up! Where the local resort owners were once complaining of the lack of business; now they're complaining that they're getting so much business because they are book solidly! The Casino's are adding as much as \$30 million dollars to the local economy! Not only that, just a few scant years ago, the unemployment rate within any Indian Reservation was around 85-90 per cent and with many families on welfare. Today the unemployment rate is lower than the national average and there are very few families on welfare!

**Letter from Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d.
postmark 1993-08-05 received 1993-08-24 p. 2 of 3**

Mr. Ales Simakou-Page 3-

I'm enclosing a "promotional map" that is printed by National Public Radio. This map promotes a radio program that's called "Bluestage" Here in our Country, our radio system is divided into two major areas: One is called Commercial radio (AM or FM) and most of Commercial Radio is divided into several formats: 1) "Talk Radio" 2) Top 40's music 3) Golden Rock and Roll 4) Classical and/or Big Band Music. The second system is called "Educational Public Radio" Public radio is where you can hear many different formats of music, ranging from Classical music, to Rock and Roll, Big Band Music, Polka/Ethnic Music, Jazz, Soul, Folk/World Beat music all these are formats that are rarely heard on Commercial Stations as they don't generate enough money for a commercial station to carry. On Public radio stations these types of formats can be heard where there is sufficient interest by listeners! Bluestage is a very popular program!

I'm looking forward to the day that I can finalize my plans for our upcoming trip to Belarus and Russia. I've received some booklets from Intourist and are quite helpful in designing a special tour package. A preliminary tour package of Minsk, Gomel and Kiev were okayed by Intourist! But planning my arrival and departures are the hard part! In your letter you mentioned that there are flights available to Minsk and that may very well be the way I'll plan my arrival! I may design our trip for arrival in Minsk/Gomel then from Minsk to Kiev and from there to Mookba and then to Finland as my departure point!

Sincerely yours,
Alvin S. Bobidosh
Alvin S. Bobidosh

*P.S. The Photocopy of W Ben Hunt's book
will be sent separately.*

АЛВИН И ДАНА БОБИДОШ
LAC DU FLAMBEAU, WI 54538

**Letter from Alvin Bobidosh (Lac du Flambeau Reservation, Lac du Flambeau, Wisconsin) s.d.
postmark 1993-08-05 received 1993-08-24 p. 3 of 3**

November, December and January. The situation was very complicated; we have been disconnected. Some "good neighbors" in Poland as well as Holland had sent so many files (so called Alternative Network for Eastern Europe). Megabytes were sent without consent and we were unable to stop this avalanche. The server are "free", but the owner is angry at us, so we hardly will be re-connected soon.

Can you write about e-mail practices in Lac du Flambeau?

We are going to "publish" our regular Newslines in English. Please write us what you think about it. Send it to anyone (for example, to the editor of the Lac du Flambeau News).

Sincerely, / Ales Simakou

Літ:

13333 Крышке В. Мовы - розныя. Праблемы - аднолькавыя! / пер. з ням. К. Вялікоўскага // Літаратура і мастацтва. 2012. 12 кастр. С. 21. ("Die Zeit", № 29 за 12 ліпеня 2012 г.; "Што да цяжкасці, дык у мове паўночна-амерыканскіх індзейцаў чыпева існуе каля 6 тысяч дзяяслоўных формаў, у табасаранскай мове - адной з дзяржаўных моў Дагестана - 48 склонаў, у мове эскімосаў - 63 формы цяперашняга часу".)

БУЗО Сяргей (Серж Бузо, Siarhei, Siargei Buzo) - падарожнік-раварыст. Прыбыў у Бразілію ў пачатку 2021 г. са сваім роварам з мэтай праехаць па ўсіх штатах - іх 26 (і сталічная федэральная акруга). Найбольш вядомы сваёй сустрэчай на дарозе з ягуарам. Але і яго сустрэчы з індзейцамі таксама адбыліся. У адным роліку ён едзе праз тэрыторыю рэзервацыі (на што ўказваюць і таблічкі на дарозе). Здзіўляе (у т.л. і яго самога) самотнасць падарожніка на дарозе. Ён згадвае службу ФУНАІ (патр. (Funai) або FUNAI, ісп. FUNAI- Fundacion Nacional del Indio (Brasil) Англ. FUNAI - National Indian Foundation (Brazil)) Асобна індзейцам прысвечаны 50-хвілінны ролік са штата Таканцінс (Tocantins).

Сярод сюжэтаў Сяргея на Youtube (яго матэрыялы на рускай мове):

Museu das Missoes
Ruínas do São Miguel
cep: 98.800
San Angelo, Rio Grande do Sul
Brasil

July 21, 1995

Dear Director:

Please if possible send us a description of your exhibition of the Jesuit mission.

We study the Jesuit history in Belarus and the Americas and look for any Belarusian-(Latin)American connections in this field.

Do you have information about museums or other institutions, for example in Para, which show the Jesuit history? We are especially interested in the life and work of Brazilian Father Anselmo Eckart who died in Belarus.

Sincerely,

Ales Simakou
Executive Secretary
Belarusian - American Indian Society
PO Box 114
Gomel 246049
Belarus

**Letter to Museu das Missoes, Ruínas do São Miguel
(San Angelo, Rio Grande do Sol, Brasil) 1995-07-21**

БЕЛОРУССКО-ИНДИЙСКОЕ ОБЩЕСТВО
БССР, 246049, Гомель, _____, т. _____

Омільянэвіч А. ІІІО 5.9.1969
45-339 Бялысток Гомель

Уважаемый пан Омільянэвіч І

Решились обратиться к Вам по вопросу, "входящему в нашу компетенцию". Именно к Вам, так как получить интересующие нас сведения от третьих лиц и из литературы кажется непростым делом.

Изучая белорусско-индийские связи, мы особое внимание уделяем текстам белорусов и уроженцев Белоруссии, которые писали об Америке, прежде всего в путевых заметках. В белостокской "Ниве" нам встречались упоминания о Ваших поездках в Америку, в частности в Бразилию, но опубликованы ли Ваши наблюдения - не знаем.

Будем Вам очень благодарны, если Вы в нескольких словах расскажете о своем американском опыте и отошлете нас к публикациям.

С Вашего разрешения мы могли бы использовать воспоминания, изложенные в форме короткого очерка на любом языке, о Ваших встречах с индейцами для подготавливаемого нами сборника.

Просим прощения, если наша просьба кажется Вам невыполнимой. Особочены ситуации в Польше: ждем мира и процветания Вашей стране. Благодаря "новое мышление" за то, что открывает нам глаза на многие вещи, например, на героическую борьбу польских патриотов в сентябре 1939 г.

Желаем здоровья и творческого успеха Вам лично и членам Вашей семьи.

Искренне Ваш

временный исполнительный секретарь БЮ А.В.Симанюк

Letter to writer Aleksander Omiljanowicz (Александр Омелянович, Bialystok, Poland) 1989-09-05 № 110 (in Russian)

Як живуць карэнныя амерыканцы? Падарожжа па Бразіліі #56 - 2,2 тыс. праглядаў - 3 гады таму - 50:15

<https://www.youtube.com/watch?v=YoGx2-XfXLU>

Упаў у рэзервацыі і пашкодзіў калена. Вела-падарожжа па Бразіліі. - 2,4 тыс. праглядаў - 8 месяцаў таму - 32:16

https://www.youtube.com/watch?v=molmL_RYidQ

Самая крутая дарога і зямля карэнных народаў. Бразілія на веласіпедзе №14 - 1,3 тыс. праглядаў - 4 гады таму - 33:11

https://www.youtube.com/watch?v=ivURu_SvKVA

На ровары з палаткай па Бразіліі #55 - 1,2 тыс. праглядаў - 3 гады таму - 41:35

<https://www.youtube.com/watch?v=8WazipqQZjQ>

(ТУТ адразу ідуць цітры: "Я еду да індзейцаў [ЗАКРЭСЛЕНА, далей "дапісана"] да карэнных амерыканцаў".)

Зазірнуў у Парагвай. Самая магутная гідрэлектрастанцыя! Бразілія на ровары #23 - 1,1 тыс. праглядаў - 4 гады таму - 13:14

<https://www.youtube.com/watch?v=BSKmbWGMi6k>

У Бразіліі 26 штатаў і федэральная (сталічная) акруга: Акры, Алагоас, Амазонас, Амапа, Баія, Гаяс, Мараньян, Мату-Гросу, Мату-Гросу-ду-Сул, Мінас-Жэрайс, Пара, Параіба, Парана, Пернамбуку, Піяўі, Рандонія, Рарайма, Рыа-дэ-Жанэйра, Рыу-Гранды-ду-Норты, Рыу-Гранды-ду-Сул, Сан-Паўлу, Санта-Катарына, Сеара, Сержыпі, Такантынс, Федэральная акруга, Эспірыту-Санту.

Мы зрабілі спробу напісаць у ФУНАІ на імя прэзідэнта, які быў на пасадзе толькі з лютага па лістапад

1999 г., замяніўшы папярэдняга, які загінуў на службе ў выніку авіякатастрофы. Марсія Ласерда больш вядомы як губернатар штата Мату-Гросу. Поўнае прозвішча Jose Marcio Panoff de Lacerda (маці яго была Паноф дэ Ласерда - Magdalena Panoff de Lacerda).

[7.06.1999]

Sr Marcio Lacerda / President of FUNAI / SEP Quarda
702 Sul / Edificio Lex, BIA, 3' andar / 70390-025 Brasilia DF / Brazil

Dear Mr. Lacerda:

A report on the situation in Raposa-Serra do Sol we received from Survival International recently is not only a ??? [?] to express our concern, but also a cause to contact your office for general information on the Agency's activities. In fact, we have some idea of the history and efforts of your organization from numerous [numerous] "popular" publications in the Soviet press.

We relay on Survival's sources, but please comment and your attitude towards Survival [the end of the draft].

Літ.:

2164 Шур Л. А. Культурные и литературные связи России и Бразилии в XVIII-XIX вв. // Бразилия. Экономика. Политика. Культура. М., 1963. С. 473-512.

10704 Штейнен К. Среди диких народов Бразилии. М.; Л, 1930.

12661 Серебренников Р. Кусто изучает Амазонку / Знамя юности. 1983. 11 сент. С. 4. (Икитос, Лима, Рио-де-Жанейро, Перу, Колумбия, Бразилия, Риу-Негру.)

6263 Бразилия / Путешествие // Вокруг света / Турист-сканворды 2001. № 11.

БУШУК Уолтэр (Walter Bushuk) - выдатны спецыяліст на злакавых, вядомы значна далей Манітобы, нарадзіўся ў вёсцы Якавічы ў часы Польшчы. У Пружанскім раёне ёсць вёскі Вялікія і Малыя Якавічы. У Манітобе спачатку звязаны з Гарлендам [Garland] - гэта населены пункт, які ўваходзіць у "rural municipality" Этэльберг (Ethelbert, трэцяя мясцовасць - Мінк-Крык). Да Этэльберга прывязваюць тэрыторыю цэлай групы народаў - кры, аджы-кры (Oji-Cree), аджыбвэ, дакота і дэне, а таксама, вядома, рэд-рыверскіх метысаў.

З сайта Гістарычнага таварыства Манітобы (Historical Society of Manitoba, падрыхтавана Горданам Голдсбапа, Gordon Goldsborough), крыніца: Некралог, Winnipeg Free Press, 18.10.2017: "У 1939 годзе ён пераехаў

The Pas Friendship Centre
Box 2638
The Pas, Manitoba
R9A 1M3

Golas
Radziwo
(Voice of the
Motherland)
[Minsk]
1992, Dec. 24,
p. 5 [over]

Belarusian-American
Indian Society
P.O. Box 114, Gomel 246049
Belarus

Dear Friends:
If you publish a newsletter, we ask you to put our address and...
for example, these names. We dream to find friends among you.
We are especially interested to contact the Nations in/ from the area
of the Swan River. Best wishes. Thank you. Alex - Alex Simanov, Exec. Sec.

Letter to The Pas Friendship Centre (The Pas, Manitoba) 1993-05-18

**Envelope from Dakota Ojibway Tribal Council
(Brandon, Manitoba) 1992-01-09 received 1992-01-31**

у Канаду з сям'ёй і пасяліўся на ферме ў Гарлендзе. Атрымаўшы ступені бакалаўра навук (з адзнакай) і магістра навук ва Універсітэце Манітобы і ступень доктара філасофіі ва Універсітэце Макгіла, ён працаваў у Grain Research Laboratory of Ogilvie Flour Mills і ў Канадскім міжнародным інстытуце збожжа, перш чым вярнуцца ва Універсітэт Манітобы ў якасці прафесара кафедры раслізнаўства да выхаду на пенсію ў 1993 годзе. Ён апублікаваў больш за 300 артыкулаў па біяхіміі якасці пшаніцы. Ён займаў пасаду загадчыка кафедры (раслізнаўства), намесніка віца-прэзідэнта (даследаванні) і загадчыка кафедры (харчовая навука).

Ён быў старэйшынам Аб'яднанай царквы Стэрджэн-Крык, прэзідэнтам Грамадскага клуба Стэрджэн-Крык [Sturgeon Creek Community Club], прэзідэнтам Клуба Вікторыя-Біч і членам Навуковага клуба Вініпега [Scientific Club of Winnipeg]. У знак прызнання яго грамадскіх заслуг ён атрымаў узнагароду "Выдатны выпускнік" Універсітэта Манітобы (1978), залаты юбілейны медаль каралевы Лізаветы II (2002) і дыяментавы юбілейны медаль каралевы Лізаветы II (2012), а таксама быў уведзены ў Ордэн Канады (2003)".

Адзначалася, што ў Этэльбергу, размешчаным на 370 км на паўночны захад ад Вініпега, каля 10 працэнтаў метысаў і што гэтае месца знаходзіцца на перакрываванні ўкраінскага і карэннага пачаткаў.

58.9% жыхароў паведамілі пра ўкраінскіх продкаў. "Indigenous heritage is also notable, with 10.6% reporting Metis ancestry, contributing to a diverse mix that underscores the community's multicultural roots".

Літ.:

7098 Максимова Е. Все, что вы хотели знать о Канаде // Отдых и путешествия. 2002. Февр. С. 4-5. (Индийцы.)

1935 Священный знак инков // Советская Белоруссия. 1987. 28 окт.

3646 Лупиш В. Вырастим священный знак инков в Беларуси! // Народная газета. 1993. 6 февр. С. 6.

СЕМЧАНКА Таццяна (Tatstsiana Semchanka, Tatiana Semchenko) - мастацкі кіраўнік з 1998 па 2023 г. заслужанага аматарскага калектыву Рэспублікі Беларусь ансамбля танца "Равеснік" Рэспубліканскага палаца культуры прафсаюзаў.

Дзіцячы ансамбль у складзе 32 танцораў выступіў на сцэне міжнароднага фестывалю народнага танца World Folkfest у горадзе Спрынгвіл (Юта) - <https://www.worldfolkfest.org/our-story>.

Photos from World Folkfest in Springville

By The Salt Lake Tribune | Aug. 3, 2018, 4:00 p.m. | Updated: 6:21 p.m.

Add as Preferred Source Comment

(Daniel Cardie | for The Salt Lake Tribune) Performers from Belarus dance at the World Folkfest at the Springville Arts Park, Springville, Thursday, Aug. 1, 2018.

This year's World Folkfest in Springville features international folk dancers from Armenia, Belarus, Bolivia, China, Hungary, Peru, Slovakia and Switzerland. American Indian dancers and cloggers from Orem are also featured. The festival continues through Saturday with performances at 6:45 and 7:30 p.m. each day.

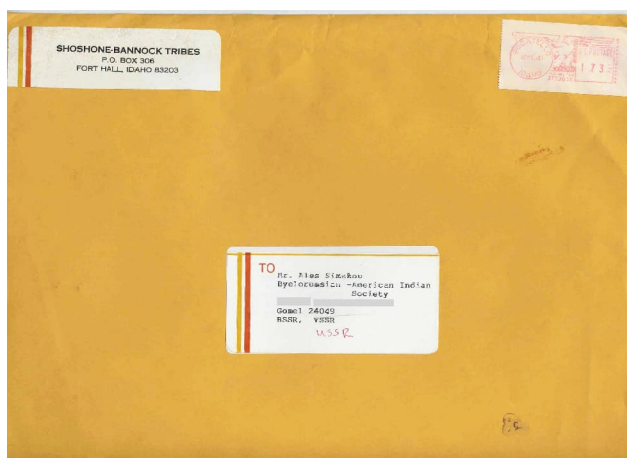
Belarusians and American Indians at World Folkfest 2018, Springville, Utah, according to Salt Lake Tribune, Aug. 1, 2018

Пра гэта піша выданне "Salt Lake Tribune", публікуючы і здымкі: <https://www.sltrib.com/news/2018/08/03/photos-world-folkfest/>

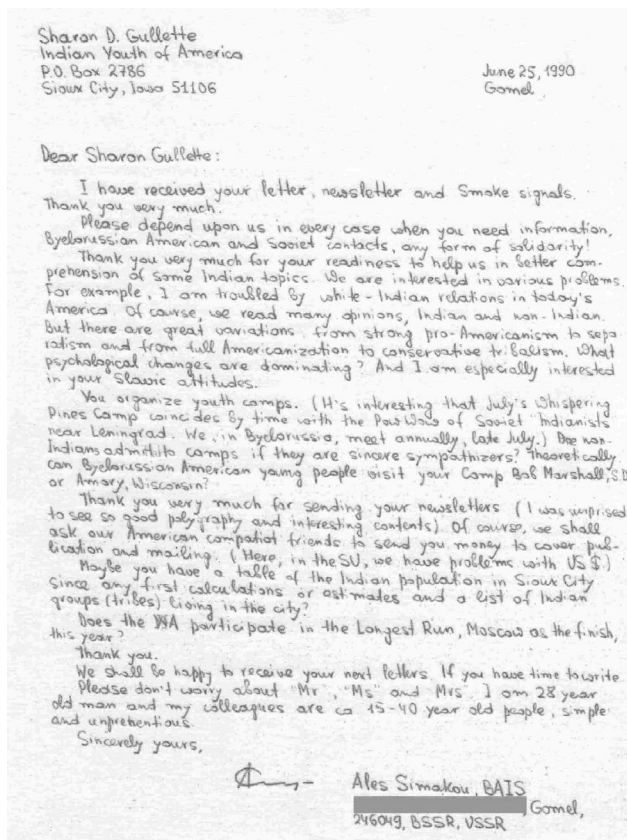
Фестываль праводзіцца ў Спрынгвіле штогод у ліпені на працягу тыдня ў амфітэатры. У 2018 г. гэта былі 31 ліпеня - 4 жніўня. Акрамя прадстаўнікоў Беларусі, прыехалі калектывы з Арменіі, Балівіі, Венгрыі, Кітая, Перу, Славакіі і Швейцарыі: "This year's World Folkfest in Springville features international folk dancers from Armenia, Belarus, Bolivia, China, Hungary, Peru, Slovakia and Switzerland. American Indian dancers and cloggers from Orem are also featured. The festival continues through Saturday with performances at 6:45 and 7:30 p.m. each day". Клог - гэта амерыканскі танец.

Спрынгвіл размешчаны ля падножжа гор Уосач, за дзве мілі на ўсход ад возера Юта і ўсяго за пяць міль на поўдзень ад Прова. "Індзейцаў і карэнных аляскінцаў" у горадзе на 2020 г. 0,9%.

Ансамбль выступіў таксама ў Айдаха і ў Нью-Ёрку.

Envelope from Shoshone-Bannock Tribes (Fort Hall, Idaho) 1991-04-01 postmark Pocatello, Idaho received 1991-05-06

Letter to Sharon D. Gullette, Indian Youth of America (Sioux City, Iowa) 1990-06-25

Magic Valley Folk Festival у Берлі (Burley, Айдаха) таксама праходзіць пад эгідай CIOFF (Міжнароднай рады арганізацый фальклорных фестываляў і народных мастацтваў). Там, перад пераездам у Спрынгвіл, беларусы выступалі на адной сцэне з тымі ж балівійцамі і перуанцамі, а таксама кітайцамі і славакамі.

"Індзейцаў і карэнных Аляскі" ў Берлі па перапісе 2020 г. 175 чал., 1,5%. У свой час землі горада і вакол яго

насяляліся паўночнымі шашонамі і паўночнымі паютамі.

Літ:

11963 Финней А., Мадсен М. Почему индейцы танцуют Танец орла: [легенда] / илл. И. Харкевича // Костер. 1938. № 3. С. 45-47.

ШКОДА Аляксандр (Шкадо, Александр Шкодо, Aleksandr Shkodo) - расійскі прадзюсар, дырэктар кінафестываляў. III скардзіца, што мала звестак пра яго прыватнае жыццё і паходжанне. Але ўсё ж знаходзім на генеалагічным сайце ўказанне, што ён быў масквічом па нараджэнні. Яго дзед быў шляхціцам Менскай губерні - Адольф Шкода, жыву ў "Канстанцінаўцы (Кіеў)", працаваў маркшэйдарам на шахтах Макееўкі, загінуў у шахце Марыя ў 1915 г.; жонка Адольфа Тэафіла Міхалоўская належала да шляхты Ковенскай губерні, памерла ў 1964 г. Бацька Аляксандра Людвіг Напалеон (Адольфавіч) Шкода нарадзіўся ў 1911 у Макееўцы - авіяцыйны інжынер, заслужаны вынаходнік СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР.

Аляксандр Шкода быў прадзюсарам (разам з Франка Нэра, Franco Nero) італьянска-расійскага вестэрна "Джонатан - сябар мядзведзяў" (Джонатан - друг медведей, Jonathan degli orsi, Jonathan of the Bears, рэжысёр Энца Дж. Кастэлары, 1994-1995). Нэра з'ездзіў у ЗША,

Russell Eagle Bear
P.O. Box 3
Norris, SD 57560

March 29, 1993

Dear Russell Eagle Bear:

Brotherly greetings!

We are in touch with Mr. Jim Walton.

We need some information on your Committee (the Spiritual Unity of the Tribes IV). It's important for our similar activities. We hope you can share your experience with us.

Truly Yours,

А- (Mr) Ales Simakou

Executive Secretary

Byelorussian - American Indian Society

P.O. Box 114

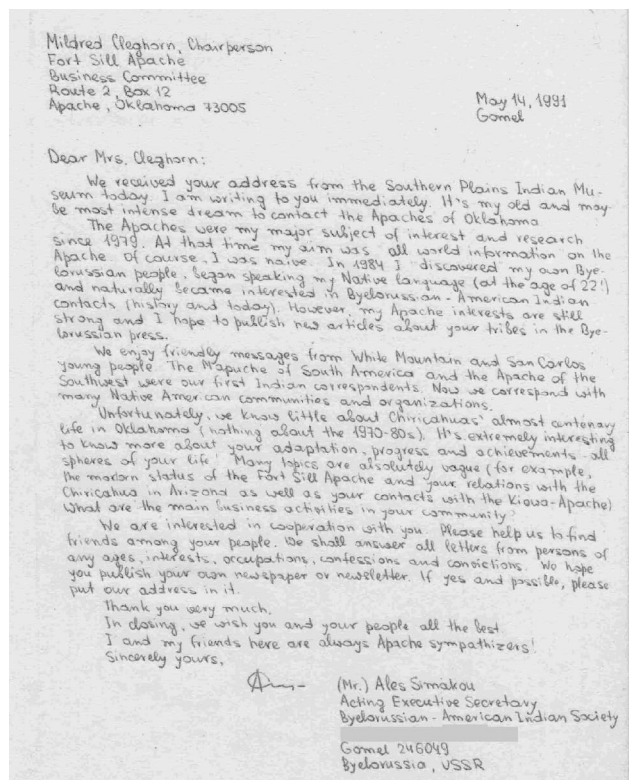
Gomel 246049

Belarus

Letter to Russel Eagle Bear (Norris, South Dakota) 1993-03-29

каб здабыць для фільма акцёраў-індзейцаў. Гэта былі славыты Флойд Вестэрман (Floyd Red Crow Westerman, сісетон-сіў родам з Паўднёвай Дакоты), які зняўся ў ролі Таванкі (Tawanka), правадыра мадокаў, і апач чырыкахуа (Chiricahua Apache) Найфуінг Сегура (Knifewing Segura, роля Chatow і адзін з аўтараў музыкі да фільма - спявае ў саўндтрэку).

Цікавае прозвішча галоўнага героя фільма, ролю якога выконвае Нэра, - Кавальскі (Kowalski), не Кавалёў,

Letter to Mildred Cleghorn, Chairperson, Fort Sill Apache (Apache, Oklahoma) 1991-05-14

не Сміт.

Здымкі фільма прыцягнулі да сябе ўвагу індзейністаў, якія бачыліся з індзейцамі, што выконвалі ролі індзейцаў. Гэта апісана ў індзейнісцкім друку.

Аляксандр Шкода памёр ад COVID-19 у 2021 г.

Літ.:

5804 Вайсфельд И. В., Демин В. П., Михалкович В. И. Встречи с Х музой: беседы о киноискусстве. Кн. II. М., 1981.

2371 Станюта А. Трафейнае кіно: старонкі з кнігі "Стэфанія" // Літаратура і мастацтва. 1993. 14 мая. С. 8-9, 10-11.

2232 Стінгл М. Индейцы без томагавков. Изд. 3-е, доп. / пер. с чеш. В. А. Каменской и О. М. Малевича под ред. Р. В. Кинжалова. М., 1984.

Алесь Сімакоў,

даследчык беларуска-індзейскіх сувязей.

Ales Simakou (e-mail: davyde020@gmail.com),
researcher of Belarusian-Indian (American Indian,
Native American, Amerindian, First Nations)
connections.

Індзейцы, индейцы, Indianie, Indians, indigenous peoples, indigenas, indios de America y Bielorrusia, Belarus; Алесь Сімаков. Белорусы встречаются с индейцами. [Вып. 176].

Кніга Юры Карэйвы

Але ня час нам на расстаньне.

Хай лёс даўно нас разлучыў –

Наш лепшы час, павер, настане.

І не сумуй ты ні аб чым...

Юры Карэйва

Паломніцтва ў неба

Паломніцтва ў неба

Перад Днём беларускага пісьменства выйшла кніга лідскага паэта Юры Карэйвы "Паломніцтва ў неба". Нажаль, выданне пасмяротнае.

Сяргей Чыгрын у кароткай анатацыі напісаў: "Вершам паэта ўласціва вострае адчуванне часу. імкненне зазірнуць у складаны свет сучасніка, уславіць і апісаць яго стваральную місію. Няхай гэты першы зборнік будзе данінай яго светлай памяці".

Юра Карэйва

(29 траўня 1961 - 5 студзеня 2021)

Нарадзіўся ў Лідзе. Закончыў СШ № 4 (1978 г.) і фінфак Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы (1995 г.). Працаваў выкладчыкам у Гародні ў СШ № 26 і 18. Навучаўся пры касцёле Святога Духа ў Вільні, а потым вучыўся ў Маскве. З вершамі выступаў у многіх рэспубліканскіх выданнях. Быў рэдактарам зборнікаў "Ад лідскіх муроў" (№ 4, № 5).

Памёр у Лідзе. Пахаваны на лідскіх могілках "Зосіна-2".

Наш кар.

"Глыток гісторыі з Брахоцкім": музычны выбух і сапраўднае свята ў Мажэйкаве!

Гасцінны філіял "Мажэйкаўскі клуб-бібліятэка" аб'яднаў усіх, хто любіць народныя традыцыі, карысныя частаванні і душэўныя сустрачкі.

Асаблівым, вельмі задорным і незабыўным упрыгожваннем святочнай праграмы сталі яскравыя выступы двух цудоўных калектываў:

Вакальны ансамбль "СМЭ-

Андрэй Брахоцкі

(2.03.1895 - 17.11.1976)

Нарадзіўся ў Малым Мажэйкаве (зараз - Лідскі раён) у шляхецкай сям'і. У 1914 годзе скончыў Першую Віленскую класічную гімназію. У тым жа годзе паступіў у Рыжскую палітэхніку. Прайшоў усе войны. У 1921 годзе пасля дэмабілізацыі паступіў на водны факультэт Варшаўскай палітэхнікі. З 1931 года гаспадарыў у спадчынным маёнтку Малое Мажэйкава, дзе пабудаваў у 1938 годзе спіртзавод. Падчас вайны ўратаваў ад смерці Земавіта Фядэцкага. Напісаў кнігу "Dzieje samoobrony w Szczuczynie Nowogrodzkim: rok 1918-19" (выдадзена ў Вільні ў 1936 годзе). Пакінуў па сабе рукапіс успамінаў "На пераломе дзвюх эпох: нататкі абшарніка" (надрукаваны па-беларуску ў зборніку "Ад лідскіх муроў" №9, перакладчык Л. Лаўрэш). Пахаваны на Павонзках у Варшаве.

Наш кар.

РІЧКА" - падарыў гасцям сапраўднае мора пазітыву.

Народная фольклорная група "ТАЛІЕР" - акунула прысутных у чароўны свет аўтэнтчных народных песень, задорных найгрышаў і спрадвечнага беларускага каларыту!

Духмяныя напоі, старадаўнія рэцэпты роду Брахоцкіх, шчырая суседская атмасфера і любімая музыка ператварылі гэты дзень у сапраўднае свята душы!

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Адрас рэдакцыі:

231282, г. Ліда, вул. Лётная, 7а.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: sudnik@list.ru, sejlawicz@gmail.com

Газета падпісана да друку 28.09.2026 г.

Фармат А-4.

Аб'ём 4 друкаваныя аркушы.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета размяшчаецца на сайтах: <http://nslowa.by/>; <http://pawet.net/>; <http://belkiosk.by/>

Дазваляецца самастойная раздрукоўка на паперу.